

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

POROZMAWIAJMY O NARKOTYKACH:

*Ocena edukacji narkotykowej w
Bułgarii, na Węgrzech, Litwie,
w Polsce i Serbii*

RAPORT REGIONALNY

2020

Autorzy publikacji - Maria Plotko, J. Stola, I. Molnar, P. Sarosi, T. Jovanovic, R. Karczewska, K. Smukowska, M. Arlauskatè, Y. Georgieva.

Tłumacze - Roksana Karczewska, Katarzyna Smukowska

Podziękowania

Autorzy wyrażają wdzięczność wszystkim uczestnikom badania i partnerom krajowym za poświęcony czas i wkład w opracowanie raportu.

Zalecany format cytowania

Maria Plotko, J. Stola, I. Molnar, P. Sarosi, T. Jovanovic, R. Karczewska, K. Smukowska, M. Arlauskatè, Y. Georgieva, Porozmawiajmy o narkotykach: Ocena edukacji narkotykowej w Bułgarii, na Węgrzech, Litwie, w Polsce i Serbii. Raport regionalny, Eurasian Harm Reduction Association: Wilno, Litwa, 2020.

Publikacja (w języku serbskim, litewskim, bułgarskim, węgierskim, polskim) jest dostępna tutaj:

<https://drugeducationyouth.org/>

Raport został opracowany w ramach projektu **LET's Talk about drugs - new MEthods of communication with youth - LET ME** finansowanego przez Komisję Europejską (program ERASMUS+).

Wyłączenie odpowiedzialności

Wsparcie Komisji Europejskiej dla opracowania niniejszej publikacji nie stanowi poparcia dla jej treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Komisja i Narodowa Agencja nie ponoszą odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie zawartych w niej informacji

SPIS TREŚCI

Kontekst badania	4
Profile krajów	4
Bułgaria	4
Węgry	6
Litwa	9
Polska	13
Serbia	15
Wnioski	17
Wyniki badania ilościowego	18
Wyniki badania jakościowego	26
Bułgaria	26
Węgry	26
Litwa	28
Polska	29
Serbia	31
Wnioski i rekomendacje	33
Załącznik	34
Metodologia oceny edukacji narkotykowej	34
Formularz świadomej zgody	45

Kontekst badania

Jako społeczeństwo, od ponad wieku staramy się zapobiegać używaniu narkotyków przez młodych ludzi. Stosowano różne metody, aby przekonać młodych ludzi do abstynencji. Kiedy mówimy o narkotykach, używanie narkotyków jest zazwyczaj utożsamiane z nadużywaniem narkotyków, a abstynencja jest traktowana jako jedyna miara sukcesu i jedyne akceptowalne rozwiązanie o którym należy uczyć. Nie podaje się informacji o tym, jak zmniejszyć ryzyko lub zapobiegać nadużywaniu narkotyków przez osoby, które eksperymentują z używaniem substancji, a o redukcji szkód nie wspomina się w żadnych dokumentach związanych z edukacją narkotykową. Aby programy edukacji narkotykowej mogły funkcjonować, muszą być akceptowane przez społeczność ich odbiorców i odpowiednie dla nich.

W okresie od czerwca do lipca 2020 roku przeprowadzono ocenę edukacji narkotykowej w Bułgarii, na Węgrzech, Litwie, w Polsce i Serbii w oparciu o metodologię (załącznik 1) opracowaną przez Eurasian Harm Reduction Association w ramach projektu **LET's Talk about drugs - new MEthods of communication with youth - LET ME** finansowanego przez Komisję Europejską (program ERASMUS+). Celem badania była ocena istniejącej edukacji narkotykowej i jej skuteczności, sprawdzenie, jakie informacje o narkotykach są dostępne i jak są one postrzegane przez młodych ludzi, zbadanie metod i narzędzi używanych przez różne podmioty w rozmowach z młodzieżą na temat narkotyków oraz zebranie najlepszych praktyk.

Aby osiągnąć ten cel, podjęto następujące kroki:

- Ocena jakościowa istniejących praktyk edukacyjnych w zakresie narkotyków i ich postrzeganej skuteczności.
- Ilościowa ocena doświadczeń młodzieży w zakresie edukacji narkotykowej i jej skuteczności, poprzez analizę ich wiedzy i opinii na temat narkotyków i ich zażywania.

Metodologia ta została zatwierdzona przez komisje etyki w Serbii i na Węgrzech. Wszyscy uczestnicy w pięciu krajach zostali poproszeni o podpisanie formularzy zgody. Respondenci zarówno dla jakościowych, jak i ilościowych komponentów badania zostali wybrani za pośrednictwem sieci społecznych i list kontaktowych organizacji partnerskich zaangażowanych w realizację projektu i pracę z młodzieżą i/lub redukcję szkód.

Profile krajów

Bułgaria

Używanie narkotyków przez młodych ludzi w Bułgarii jest dość powszechne. Najnowsze badanie ankietowe populacji ogólnej, przeprowadzone w 2016 r., wskazuje, że używanie nielegalnych narkotyków dotyczy głównie młodych ludzi w wieku 15-34 lata. Konopie indyjskie pozostają najczęściej używaną nielegalną substancją, a następnie MDMA/ecstasy.¹ W badaniu² przeprowadzonym w 2017 r. wśród studentów (w klasach od 9. do 12.) 26,2% uczestników wskazało, że przynajmniej raz w życiu użyło narkotyków. Najczęściej wymienianymi substancjami były: marihuana (21%), haszysz (8,7%), amfetaminy (4,9%), kokaina (4,5%), metamfetaminy (3,5%), syntetyczne kannabinoidy (3,2%) i ecstasy (3,1%).³ Około 7,4% uczniów zgłosiło, że po raz pierwszy użyło konopi indyjskich w wieku 16-18 lat, natomiast 1,9% wskazało, że w tym wieku po raz pierwszy użyło amfetamin, a 1,4% - kokainy. Wśród najczęściej wymienianych powodów pierwszego użycia substancji psychoaktywnej były "z ciekawości, aby spróbować czegoś nieznanego" (6,7%), "dla przyjemności, aby doświadczyć chwilowo przyjemnego efektu" (5,8%) oraz "z nudów, aby coś zrobić" (3,2%).

W 2017 r. ogólnokrajowe badanie ankietowe wśród młodych ludzi w wieku 20-34 lata dotyczące postaw i używania substancji psychoaktywnych wykazało podobne do młodszej grupy wiekowej wskaźniki przynajmniej jednokrotnego użycia i rodzaje używanych substancji. Około 19% respondentów zgłosiło, że przynajmniej raz w życiu użyło narkotyków, przy czym 16,3% użyło marihuany, 4,3% amfetamin, 4,1% kokainy, 3,7% haszyszu, 2,5% metamfetamin i 2,4% ecstasy.⁴ Wśród najczęstszych powodów pierwszego użycia narkotyków w tej grupie

1 EMCDDA. n.d. "Bulgaria country report 2019." https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/bulgaria/drug-use_en.

2 Krajowe Centrum ds. Narkotyków i Narkomanii zleciło firmie ESTAT przeprowadzenie badania w okresie od listopada do grudnia 2017 r. według metodologii tego Centrum., na próbie ok. 3 700 uczniów w klasach od 9 do 12 z 47 szkół (189 klas) w całym kraju. (<http://www.nfp-drugs.bg/bg/?&itype=174&info=2693>).

3 Ibid.

4 http://anketi.info/images/folder/ar_2018.pdf.

wiekowej były "z ciekawości, aby spróbować czegoś nieznanego" (11,4%), "dla przyjemności, aby doświadczyć chwilowo przyjemnego efektu" (4,3%) oraz "aby być zaakceptowanym przez innych, grupę, towarzystwo" (3,1%). Ponad połowa (58,3%) uczestników badania poparła stwierdzenie, że nadużywanie narkotyków jest przestępstwem i powinno być karane więzieniem.⁵ Istniejące programy edukacyjne i profilaktyczne dotyczące narkotyków odnoszą się zazwyczaj do używania heroiny i dożylnego zażywania narkotyków, co według danych nie odpowiada doświadczeniom młodych ludzi związanym z używaniem narkotyków.

Używanie narkotyków w Bułgarii jest de facto przestępstwem. Chociaż samo używanie nie jest karane, to karane jest posiadanie substancji. Kodeks Karny⁶ bierze pod uwagę różnice pomiędzy substancjami wysokiego i umiarkowanego ryzyka⁷. Za posiadanie narkotyków wysokiego ryzyka grozi kara 1-6 lat pozbawienia wolności i grzywna w wysokości od 1000 EUR do 5000 EUR, za posiadanie substancji umiarkowanego ryzyka - do 5 lat pozbawienia wolności, a grzywna od 500 EUR do 2500 EUR. Kodeks Karny stanowi, że "w przypadkach mniej znaczących" kara może zostać zmniejszona do 500 EUR bez kary pozbawienia wolności, ale nigdy nie definiuje, co oznacza "przypadek mniej znaczący" i pozostawia się to do decyzji sędziego. W praktyce ten "przypadek mniej znaczący" ma zastosowanie tylko do pierwszego przestępstwa.

Polityka narkotykowa w Bułgarii jest regulowana przez Ustawę o Kontroli Substancji Odurzających i Prekursorów, która określa mechanizmy koordynacji działań narkotykowych i określa podmioty zaangażowane w działania związane z narkotykami. Politykę i działania dotyczące narkotyków reguluje Krajowa Strategia Narkotykowa przyjęta przez Radę Ministrów. Ostatnia Krajowa Strategia Narkotykowa, przyjęta w 2014 r. wraz z planem działania i budżetem, wygasła w 2018 r. Strategia ta koncentrowała się na ograniczeniu popytu na narkotyki i ich podaży, przy czym wymieniono następujące priorytety: zdrowie publiczne oraz zdrowotne i społeczne funkcjonowanie jednostek, ochrona społeczeństwa przed rynkami narkotykowymi, a także ograniczenie popytu na nielegalne narkotyki. W tym okresie Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Edukacji, Narodowe Centrum ds. Uzależnień od Narkotyków oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych odbywały regularne spotkania robocze. W 2019 roku Narodowe Centrum ds. Uzależnień od Narkotyków zostało zlikwidowane i zrestrukturyzowane w ramach Narodowego Centrum Zdrowia Publicznego i Analiz, a Narodowa Strategia Narkotykowa na lata 2019-2023 nie została jeszcze przyjęta. Sugeruje to, że władze nie uznają polityki narkotykowej za priorytet polityczny.

Krajowa Rada ds. Narkotyków jest organem Rady Ministrów Republiki Bułgarii, który, działając na szczeblu międzyresortowym, jest odpowiedzialny za wdrażanie i koordynację polityki narkotykowej. Przewodniczy jej minister zdrowia, a w jej skład wchodzi przedstawiciele wszystkich właściwych ministerstw. Koordynacja na szczeblu lokalnym jest podejmowana przez 27 gminnych rad ds. narkotyków oraz 27 centrów profilaktyki i informacji.

Rady ds. substancji odurzających na poziomie gminnym opracowują i przyjmują programy walki z nadużywaniem narkotyków i handlem narkotykami zgodnie z programami krajowymi, zapewniają i koordynują wdrażanie miejskich programów walki z narkotykami i proponują projekt budżetu oraz tworzą profilaktyczne centra informacyjne. Centra informacji profilaktycznej realizują politykę krajową w tym zakresie, prowadząc działania i programy profilaktyczne, a także gromadząc, przechowując i analizując informacje niezbędne do przygotowania, realizacji i koordynacji miejskich programów antynarkotykowych. Ponadto istnieją Lokalne Komisje ds. Zwalczania Zachowań Antyspołecznych Wśród Nieletnich, których głównym zadaniem jest opracowywanie i wdrażanie specjalistycznych programów dla dzieci i rodzin zagrożonych używaniem od narkotyków. W 2017 roku wdrożono 85 takich programów (w porównaniu z 65 w 2016 roku i 183 w 2015 roku).⁸

Przedsięwzięcia w zakresie profilaktyki w Bułgarii mają przede wszystkim charakter informacyjny i edukacyjny. Profilaktyka uniwersalna jest realizowana głównie poprzez system edukacyjny i jest koordynowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. Większość przedsięwzięć z zakresu edukacji zdrowotnej realizowanych w szkołach łączy w sobie umiejętności życiowe i edukację rówieśniczą. Istnieją również przedsięwzięcia skierowane do rodziców. Działania skierowane do młodych ludzi na ogół promują przyjęcie zdrowego stylu życia. Wszystkie działania profilaktyczne muszą być zgodne z Europejskimi Standardami Jakości w Profilaktyce Uzależnień od Narkotyków.

Główne cele i cechy polityki Bułgarii w zakresie profilaktyki narkotykowej są następujące: a) rozwój systematycznej edukacji zdrowotnej w ramach szkolnictwa na poziomie średnim; b) opracowywanie i realizacja programów skierowanych do dzieci i młodzieży; c) tworzenie i szkolenie zespołów multidyscyplinarnych; d) realizacja kampanii medialnych; e) rozwój programów sportowych i turystycznych dla dzieci i młodzieży; oraz f) opracowywanie i realizacja programów dla grup wysokiego ryzyka oraz działania mające na celu ich integrację ze społecznością.⁹

5 Ibid.

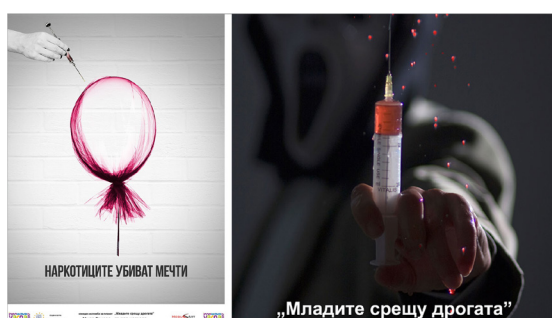
6 <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1589654529>

7 <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135758694>

8 http://anketi.info/images/folder/ar_2018.pdf.

9 EMCDDA. n.d. "Bulgaria country report 2019." https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/bulgaria/drug-use_en.

Zgodnie z danymi Ministerstwa Edukacji i Nauki w roku akademickim 2017/2018 wszystkie 28 regionalnych wydziałów oświaty zgłosiło działania profilaktyczne związane z używaniem substancji psychoaktywnych. Jak widać na poniższych przykładach¹⁰ z kampanii prowadzonych przez ośrodki informacji profilaktycznej, jedynym przekazem tych kampanii jest "powiedz "nie" narkotykom", co ani nie zachęca do dialogu, ani nie dostarcza żadnych informacji.

W 2017 r. Dyrekcja Generalna Policji Krajowej prowadziła działania profilaktyczne mające na celu ograniczenie używania narkotyków przez dzieci. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przygotowało program "Praca Policji w szkołach", który wyznacza konkretne cele związane z powszechną profilaktyką narkotykową wśród dzieci w wieku szkolnym, buduje modele bezpiecznych zachowań wśród dorastających, a także kreuje pozytywny stosunek dzieci do policji i jej działalności. Program obejmował wykłady w przedszkolach i szkołach, zwracając szczególną uwagę na szkodliwość używania narkotyków.

Poza strategiami i krajowymi programami dotyczącymi używania narkotyków i profilaktyki, Ministerstwo Młodzieży i Sportu ma swój własny program o nazwie "Krajowy program profilaktyki różnych form uzależnień i agresji wśród młodzieży", którego finansowanie pochodzi z podatków od hazardu, które przede wszystkim muszą być wykorzystywane do zapobiegania używaniu narkotyków.

Mimo, że istnieją dane dotyczące używania narkotyków wśród młodzieży i różne programy edukacyjne związane z używaniem narkotyków, nie ma wzmianek o redukcji szkód i nie ma dostępnych badań oceniających skuteczność istniejącej edukacji narkotykowej.

Węgry

Według najnowszych badań epidemiologicznych przeprowadzonych przez Borbálę Paksi i jej współpracowników z Uniwersytetu ELTE¹¹ wskaźnik przynajmniej jednokrotnego użycia nielegalnych narkotyków w populacji ogólnej (18-64 lata) wyniósł w 2007 roku 9,4%. Według szacunków z wykorzystaniem metody odpowiedzi losowej (RRM) obliczony wskaźnik przynajmniej jednokrotnego użycia nielegalnych narkotyków wyniósł 23,2% w 2019 roku. Marihuana, najpopularniejsza od dłuższego czasu nielegalna substancja na Węgrzech, miała wskaźnik przynajmniej jednokrotnego użycia na poziomie 15,9%. Co zaskakujące, wskaźnik przynajmniej jednokrotnego użycia syntetycznych kannabinoidów został zmierzony jako wyższy niż marihuana i wyniósł 22,8%. Oznacza to zmianę na rynku narkotykowym i wzrost popularności nowych substancji psychoaktywnych.

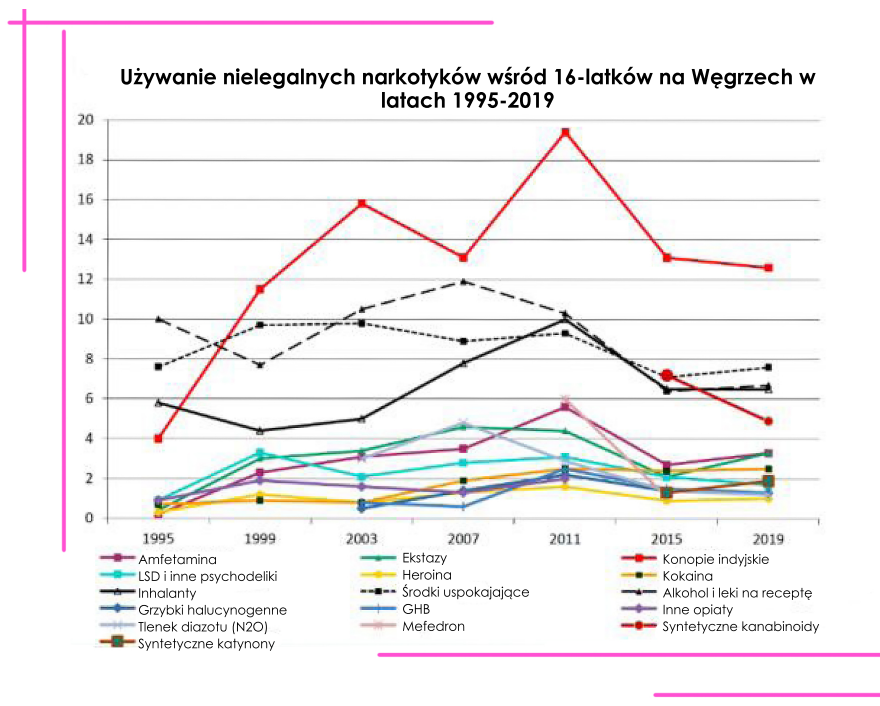
Na Węgrzech prowadzone są dwa badania epidemiologiczne dotyczące używania narkotyków wśród młodzieży: Europejski Program Badań Szkolnych nad Używaniem Alkoholu i Narkotyków (ESPAD) oraz badanie dotyczące zachowania zdrowotnego dzieci w wieku szkolnym (HBSC). Według ostatniego badania ESPAD 26,8%

¹⁰ <https://bit.ly/31o0SW2>.

¹¹ Paksi, B., et al. 2019. "Drogyaszítás a magyarországi felnőtt népesség körében—a 2019. évi „Országos Lakosság Adattelvételek Addiktológiai Problémákról” (OLAAP 2019) első eredményei." Paper presented at the congress of the Hungarian Society on Addictions, November 28.

uczniów w wieku 16 lat używało już w życiu nielegalnych narkotyków. Wskaźnik przynajmniej jednokrotnego użycia jakiegokolwiek substancji wśród badanych uczniów wynosi 25,9% w przypadku chłopców i 27,6% w przypadku dziewcząt. Prawie co piąty uczeń spróbował nielegalnego narkotyku, co szósty używał leków w celu niemedycznym, a co dziesiąty spróbował nowej substancji psychoaktywnej. Wykres 1 przedstawia zmiany i tendencje w używaniu narkotyków wśród 16-latków na Węgrzech w latach 1995-2019 (ESPAD 2019).

Wykres 1. Używanie nielegalnych narkotyków wśród 16-latków na Węgrzech w latach 1995-2019

Krajowe fundusze na programy profilaktyczne, redukcję szkód i usługi terapeutyczne stale malały w latach 2009-2012, spadając z 752 milionów forintów do 129 milionów forintów (418.000 euro) rocznie. Programy dystrybucji igieł i strzykawek musiały ograniczyć dystrybucję sprzętu, skrócić godziny otwarcia i zwolnić pracowników w 2012 roku.

W 2013 r. rząd węgierski przyjął nową krajową strategię antynarkotykową, której celem jest całkowita eliminacja narkotyków do 2020 r. Dokument nosi tytuł "Czysta Świadomość, Trzeźwość i Walka z Przeszłością Narkotykową" i został surowo skrytykowany przez profesjonalne organizacje ze względu na swoje moralizatorskie podejście i użycie ideologicznie brzmiących sformułowań. W tym samym roku wszedł w życie nowy kodeks karny, z ostrzejszymi karami dla osób używających narkotyków. Konsumpcja stała się przestępstwem karanym do 2 lat więzienia, przy czym posiadanie małych ilości narkotyków jest również karane do 2 lat więzienia. Od 2013 r. maksymalne kary nie są już niższe w przypadku przestępstw popełnianych przez osoby zażywające narkotyki, choć sąd może wziąć pod uwagę używanie narkotyków przez sprawcę przy wymierzaniu kary. Redukcja szkód stała się tematem tabu w dyskursie politycznym.¹²

Główną instytucją rządową odpowiedzialną za koordynację polityki narkotykowej na Węgrzech jest obecnie Departament Zdrowia Ministerstwa Potencjału Ludzkiego (EMMI). Departament ten jest odpowiedzialny za przygotowywanie, wdrażanie, monitorowanie i ocenę krajowych strategii narkotykowych i planów działania, głównych dokumentów określających cele, zadania, działania i wskaźniki krajowej polityki narkotykowej w kraju. Obecna krajowa strategia antynarkotykowa (2013-2020) opiera się na czterech filarach, z których najważniejszym jest profilaktyka. EMMI jest również odpowiedzialna za funkcjonowanie publicznego systemu finansowania interwencji w zakresie profilaktyki narkotykowej, poprzez ogłaszanie i koordynowanie corocznych konkursów grantowych, a także ich przegląd, zatwierdzanie i ocenę. Główną dotacją rządową dla organizacji zajmujących się profilaktyką są tzw. granty KAB, obejmujące szkoły i inne formy programów profilaktycznych.

Za kontrolę jakości szkolnych interwencji narkotykowych odpowiada Narodowe Centrum Zdrowia (NNK, podlegające jurysdykcji EMMI). Organizacje mogą ubiegać się o certyfikat umożliwiający im realizację szkolnych programów profilaktyki zdrowotnej. Na swojej stronie internetowej¹³ NNK udostępnia dokumenty zawierające szczegółowy opis procesu i wymagania dotyczące składania wniosków.

12 Sárosi, P. (2013a). Hungarian Government Dreams About a Drug-Free Society. Drugreporter, July 1, 2013. <https://drogriporter.hu/en/hungarian-government-dreams-about-a-drug-free-society/>

13 <https://www.nnk.gov.hu/>.

Zgłoszenia są oceniane i wybierane przez komisję składającą się z trzech ekspertów. Wnioskodawcy powinni przedstawić spójny opis programu wraz z celami, narzędziami i wskaźnikami.

Komitet Koordynacji Walki z Narkotykami (KKB) jest międzyresortowym organem koordynującym, odpowiedzialnym za ułatwianie współpracy między różnymi instytucjami rządowymi i państwowymi w dziedzinie polityki narkotykowej, w tym w zakresie profilaktyki. Składa się on z przedstawicieli ministerstw oraz organów rządowych i organów ścigania. Rada ds. Narkotyków jest podobnym mechanizmem ułatwiającym zaangażowanie organizacji społeczeństwa obywatelskiego (tylko z prawem do konsultacji) w proces decyzyjny. Przewodniczy jej EMMI, a jej członkami są przedstawiciele organizacji pozarządowych, zaproszeni przez rząd na podstawie kompetencji i doświadczenia. Według Narodowego Centrum ds. Narkotyków w 2017 roku na Węgrzech funkcjonowało 96 programów profilaktyki narkotykowej, z czego 37 w Budapeszcie.¹⁴ Około co piąty (21%) był w środowisku szkolnym, a większość była zaangażowana w profilaktykę uniwersalną. Prawie połowa z tych programów koncentrowała się na rozwijaniu umiejętności życia codziennego, a tylko 13% zgłosiło wprowadzenie technik odmawiania. W jednej trzeciej programów zatwierdzonych przez EMMI stosowano profilaktykę selektywną. Według badań przeprowadzonych w 2018 r. na terenach wsi i miast, gdzie panuje segregacja, istnieje bardzo niewiele programów działających wśród młodzieży romskiej, która jest bardzo podatna na zagrożenia i podlega dyskryminacji.¹⁵

Jedną ze szkolnych służb profilaktyki narkotykowej są szkolni pracownicy socjalni, profesjonalści, którzy są przydzieleni do szkół specjalnych do pracy z wybranymi uczniami o których wiadomo, że są podatni na to zagrożenie. W 2018 roku znowelizowana ustawa III z 1993 roku o zarządzaniu społecznym i świadczeniach socjalnych przyjęła szkolną pracę socjalną jako formę służby socjalnej, wymagającą wykształcenia wyższego, w odróżnieniu od policjantów przydzielonych do szkół celem przeciwdziałania przestępczości, którzy uczęszczają na kurs tylko przez kilka tygodni. Innym rodzajem usług profilaktycznych są usługi imprezowe: działania, które docierają do młodych ludzi na imprezach tanecznych i festiwalach z informacjami, konsultacjami i narzędziami redukcji szkód. Te działania są formą profilaktyki selektywnej.

Według badań przeprowadzonych przez Rights Reporter Foundation wśród młodych ludzi, którzy w ciągu ostatnich 5 lat uczęszczają do szkoły średniej lub ukończyli szkołę średnią, najbardziej rozpowszechnioną metodą dostarczania leków w węgierskich szkołach są wykłady (według 85% respondentów) i oglądanie filmów (32%).¹⁶ Znacznie mniej rozpowszechnione są metody interaktywne, takie jak odgrywanie scenek/psychodramy (10%), natomiast doradztwo osobiste (4%) lub rodzinne (3%) jest rzadkością. Ponad połowa studentów zgłosiła, że osobą, która prowadziła program był policjant (54%), a 42% stwierdziło, że był to inny pracownik socjalny.

Według badań jakościowych przeprowadzonych wśród osób świadczących takie usługi na Węgrzech^{17,18}, bariery systemowe i wyzwania związane z dostępem do szkolnych programów edukacji narkotykowej można podzielić na sześć głównych kategorii:

- **Brak informacji o programach:** Osoby potrzebujące edukacji narkotykowej (szkoły, rodziny, młodzi ludzie, itp.) nie mają informacji na temat dostępnych wysokiej jakości programów edukacji narkotykowej. Nie ma systemu ani wskazówek od rządu dotyczących tego, jakie programy powinny być wdrażane w szkołach i w jaki sposób. Prowadzi się bardzo niewiele badań dotyczących oceny programów profilaktyki narkotykowej. Większość programów ma charakter doraźny i nie ma charakteru ciągłego.
- **Brak środków finansowych:** Większość usługodawców skarżyła się na cięcia budżetowe i rosnące trudności w ubieganiu się o dotacje publiczne na prowadzenie działań w zakresie profilaktyki narkotykowej i otrzymywaniu takich dotacji. Konkursy grantowe KAB są ogłaszane z opóźnieniem, a po ogłoszeniu otrzymania dofinansowania również umowy są podpisywane z opóźnieniem, więc bardzo trudno jest realizować szkolne programy profilaktyki narkotykowej. W tym roku konkursy na dotacje nie zostały w ogóle ogłoszone, a na profilaktykę narkotykową na przyszły rok nie przeznaczono żadnego budżetu.
- **Brak szkolnej autonomii:** Ze względu na nowy, scentralizowany system edukacji, szkoły mają bardzo małą autonomię w decydowaniu o tym, które programy zaprosić. Większość uczestników narzekała, że coraz trudniej jest organizacjom społeczeństwa obywatelskiego współpracować ze szkołami, podczas gdy programom policyjnym o wiele łatwiej jest wejść do szkoły.

14 National Drug Focal Point (2016). The 2016 National Report on the state of the drugs problem in Hungary. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/HU_National_Report_2016.pdf

15 Csák, R., Rác, J. and Márványkői, F. (2018). Új pszichoaktív szerek (ÚPSZ) használoinak vizsgálatá vidéki szegregátumokban 2017. (Unpublished research paper).

16 Sárosi, P. (2018). How Do Students See Drug Prevention in Hungarian Schools? Drugreporter, 12th of July, 2018. <https://drogriporter.hu/en/how-do-students-see-drug-prevention-in-hungarian-schools/>

17 KCKT (2015). Élő jelentés a magyarországi droghelyzetről. Kábítószerügyi Civil Koordinációs Testület, Budapest.

18 KCKT (2018). A nemzeti droggellenes stratégia féldős értékelése. Kábítószerügyi Civil Koordinációs Testület, Budapest

- **Brak rzeczywistej kontroli jakości:** Chociaż istnieje mechanizm zapewniający pewien poziom kontroli jakości szkolnych programów edukacji narkotykowej, jego rzeczywisty wpływ jest niewielki, ponieważ tylko kilka programów edukacji narkotykowej posiada certyfikaty, a szkoły nie wymagają certyfikatów od programów, więc nie mogą odfiltrować tych o niskiej jakości. Nie ma gwarancji, że tylko te organizacje, które uzyskają certyfikat, będą mogły prowadzić program profilaktyki narkotykowej w szkołach. Nie ma mechanizmu ani upoważnienia, które kontrolowałyby działania szkoły w zakresie profilaktyki narkotykowej. W grudniu 2019 roku istniało tylko 30 programów zatwierdzonych przez NNK (wymienionych na jej stronie internetowej: <https://www.nnk.gov.hu/>). Zgodnie z raportem opublikowanym przez Węgierski Związek Wolności Obywatelskich (HCLU, 2015), Kościół Scjentologii przeniknął do kilku węgierskich szkół i rekrutuje nowych zwolenników pod pretekstem programów profilaktyki narkotykowej.
- **Brak wyszkolonych profesjonalistów:** Praca w obszarze związanym z narkotykami nie jest dobrze płatnym i szanowanym zawodem, finansowanie jest ograniczone i niestabilne, a programy nie są trwałe; dlatego tylko kilku zaangażowanych i dobrze wyszkolonych specjalistów pracuje w dziedzinie profilaktyki narkotykowej. Nie ma specjalnych szkoleń dla osób zawodowo zajmujących się profilaktyką narkotykową, nie ma też wymaganych programów nauczania.
- **Brak wytycznych metodologicznych:** Istnieje luka między dostępną międzynarodową literaturą dotyczącą dobrych praktyk w zakresie profilaktyki narkotykowej a rzeczywistą polityką i programami profilaktyki na Węgrzech. Po likwidacji Krajowego Instytutu Profilaktyki Narkotykowej w 2016 roku żadna instytucja rządowa nie zapewniała profesjonalnego wsparcia i szkoleń w zakresie profilaktyki narkotykowej.

Litwa

Zgodnie ze sprawozdaniem rocznym Europejskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) z 2019 r. wskaźnik używania substancji psychoaktywnych jest najwyższy wśród młodych ludzi (w wieku 15-34 lat). W 2019 r. 19,3 % młodych ludzi w wieku 15-34 lat na Litwie (prawie 140 000) użyło substancji psychoaktywnych.¹⁹ Prawie połowa (49%) z 519 respondentów, którzy wzięli udział w badaniach przeprowadzonych w 27 miejscach rozrywki w różnych miastach na Litwie w 2018 r., stwierdziła, że łatwo jest zdobyć narkotyki, a 7%, że używało ich wbrew swojej woli (ktoś włożył im je do drinka, itp.).²⁰ Około 4% respondentów stwierdziło, że używa narkotyków (w tym marihuany, konopi indyjskich, innych) codziennie lub prawie codziennie; 5% kilka razy w tygodniu; 11% kilka razy w miesiącu; 14% raz lub kilka razy w roku; 30% próbowało ich, ale nie używa ich, a 36% nigdy nie próbowało żadnych nielegalnych narkotyków. Około 79% respondentów zgłosiło używanie alkoholu w ciągu ostatnich 24 godzin, podczas gdy 47% używało wyrobów tytoniowych, a 8% nielegalnych narkotyków. Najczęściej wymienianymi przez respondentów substancjami, które były używane w ciągu ostatniego miesiąca, były konopie indyjskie (25%), ecstasy (7%), amfetamina (5%) i kokaina (5%).²¹ Respondenci wskazali, że najczęściej używają narkotyków "na imprezach przyjaciół i znajomych" (57%). Drugie miejsce pod względem częstości zażywania narkotyków to "lokale nocne" (38%). Narkotyki zażywane są na "różnych festiwalach muzycznych" (32%), "za granicą" (30%) i "samotnie" (19%), natomiast 13% respondentów stwierdziło, że "nie ma znaczenia, gdzie zażywasz narkotyki". Na pytanie o to, jakie usługi chcieliby otrzymać, uczestnicy wymieniali "testy na HIV" (60%), "informacje o konsekwencjach i szkodliwości zażywania narkotyków i alkoholu" (56%), oraz "poradnictwo w zakresie niepożądanych skutków mieszania różnych narkotyków" (51%).²²

Wskaźnik używania "w ciągu ostatniego miesiąca" wzrósł ponad trzykrotnie (z 8,3% w 2013 r. do 26,7% w 2018 r.), "w ciągu ostatniego roku" podwoił się (z 20,1% w 2013 r. do 39,8% w 2018 r.), natomiast wskaźnik przynajmniej jedнокrotnego użycia wzrósł o dwie trzecie (z 38,3% w 2013 r. do 63,2% w 2018 r.).²³ Natomiast odsetek respondentów, którzy nigdy nie używali substancji psychoaktywnych, spadł o ponad jedną trzecią (z 62% w 2013 r. do 37% w 2018 r.).²⁴ Konopie indyjskie są zgłaszane jako najpopularniejsza substancja, a na następnej pozycji znajduje się MDMA.

W 2016 r. w 108 litewskich szkołach przeprowadzono 1 746 testów środowiskowych w celu sprawdzenia obecności narkotyków na terenie szkoły. Ogółem w 226 (12,9%) badaniach uzyskano wynik pozytywny, a w 67 ze 108 szkół wykryto nielegalne substancje, w tym: konopie indyjskie (22%), amfetaminy (19%), opiaty (14%), ketaminę (13%), buprenorfinę (12%), metamfetaminę (7%) i ecstasy (4%). Należy zauważyć, że badania środowiskowe nie potwierdzają stosowania substancji.²⁵

19 <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/43252%20NTAKD%20metinis%20prane%C5%A1imas.pdf>.

20 [https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita(1).pdf).

21 Ibid.

22 Ibid.

23 <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/43252%20NTAKD%20metinis%20prane%C5%A1imas.pdf>.

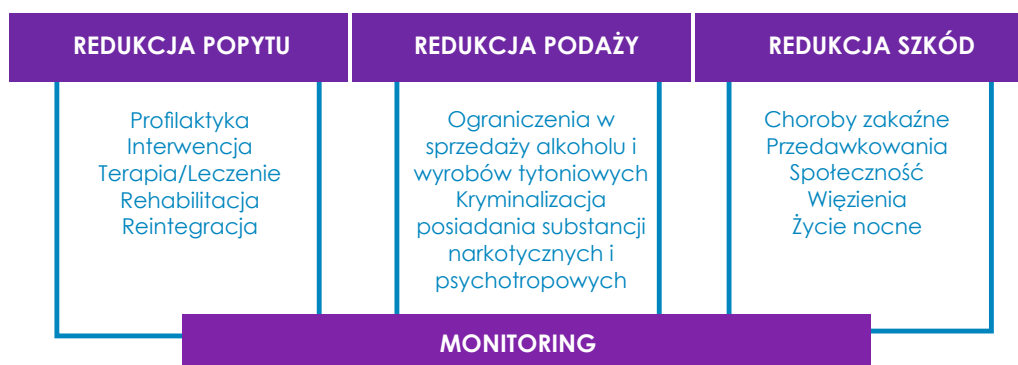
24 Ibid.

25 https://www.sveikatosbiuras.lt/files/Main/files/KVSB%20mokykl%C5%B3%20vaidmuo_2016-02-24%20Klaipeda.pdfv.

Chociaż jest oczywiste, że używanie narkotyków wśród młodych ludzi na Litwie jest bardzo rozpowszechnione, a szczerza rozmowa o używaniu substancji jest potrzebna, to Ustawa o Ochronie przed Informacjami Publicznymi, które Niekorzystnie wpływają na Rozwój Nieletnich,²⁶ stanowi przeszkodę w tych działaniach. Za informację, która "promuje uzależnienie od środków odurzających, substancji toksycznych, substancji psychotropowych" i jest "szkodliwa dla zdrowia psychicznego lub fizycznego, rozwoju fizycznego, psychicznego, duchowego lub moralnego nieletnich", można uznać kampanie mające na celu redukcję szkód i podnoszenie świadomości.

Zażywanie narkotyków na Litwie jest przestępstwem administracyjnym karanym grzywną (30-150 euro), możliwe jest również nakazanie udziału w programie rehabilitacyjnym.²⁷ Od stycznia 2017 r. nabywanie i posiadanie niewielkiej ilości nielegalnego narkotyku bez zamiaru jego dystrybucji jest przestępstwem karanym pracą społeczną lub ograniczeniem wolności lub aresztowaniem (pozbawieniem wolności, ale nie w więzieniu) w wymiarze 10-45 dni. To samo przestępstwo, które obejmuje więcej niż określoną niewielką ilość, jest przestępstwem karnym podlegającym karze do 2 lat pozbawienia wolności.

Podejście Litwy do polityki narkotykowej zostało określone w Międzyinstytucjonalnym Planie Działania na rzecz Zapobiegania Narkotykom, Tytoniowi i Alkoholowi na lata 2017-2019. Plan Działania opiera się na ograniczeniu zarówno popytu na narkotyki, jak i ich podaży; obejmuje on przekrojowe tematy koordynacji, współpracy międzynarodowej i monitorowania. Krajowy Program Kontroli i Przeciwdziałania Narkotykom, Tytoniowi i Alkoholowi 2018-2028 został opracowany przez oficjalnie utworzone międzyinstytucjonalne i międzysektorowe grupy robocze w oparciu o ocenę ekspertów zewnętrznych oraz uwzględnienie opinii publicznej z badania ankietowego. Komisja ds. Zapobiegania Uzależnieniom jest stałym organem Parlamentu Republiki Litewskiej. Jest ona odpowiedzialna za tworzenie i nadzorowanie realizacji polityki i Krajowego Programu Kontroli Narkotyków i Zapobiegania Narkomanii (NTAKD). NTAKD jest odpowiedzialny za strategiczną i operacyjną koordynację zarówno Krajowego Programu jak i Międzyinstytucjonalnego Planu Działania. Rząd Republiki Litewskiej zapewnia środki na realizację Programu Narodowego i jego planów działania podczas przygotowywania projektu ustawy zatwierdzającej założenia finansowe budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok. Mogą być również wykorzystywane środki otrzymane z budżetu Obowiązkowego Funduszu Ubezpieczeń Zdrowotnych, Unii Europejskiej i organizacji międzynarodowych i innych źródeł.

Ze względu na współpracę międzyinstytucjonalną i zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego, redukcja szkód jest wymieniana jako jeden z fundamentów profilaktyki. Od 2017 roku szkoły są zobowiązane do zapewnienia, by każdy uczeń na stałe uczestniczył w co najmniej jednym spójnym, długoterminowym podstawowym programie profilaktycznym mającym na celu rozwijanie kompetencji społecznych i emocjonalnych, obejmującym profilaktykę przemocy, używania alkoholu, tytoniu i substancji psychoaktywnych oraz zachęcanie do prowadzenia zdrowego stylu życia. Kadra pedagogiczna jest zobowiązana, co najmniej raz na 4 lata, do podnoszenia poziomu kwalifikacji w zakresie rozwoju kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów. Chociaż wiele starych publikacji jest nadal włączonych do programów nauczania, istnieją również nowe interaktywne narzędzia, takie jak dyskusje, odgrywanie ról i badania. Programy profilaktyczne prowadzone są przez wychowawców przedszkolnych, nauczycieli edukacji ogólnej, psychologów, pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia i innych specjalistów posiadających odpowiednie kwalifikacje. Program musi trwać nie mniej niż 5 godzin w roku szkolnym. Zadania praktyczne dla uczniów ustalane są w zależności od tematów: w klasach szkoły podstawowej: leki, chemia gospodarcza, tytoń, alkohol; w klasach szkół gimnazjalnych i średnich: tytoń, alkohol i inne substancje psychoaktywne. Wczesna profilaktyka opiera się na rozwijaniu umiejętności życiowych i społecznych oraz odpowiedzialności osobistej, a także uczeniu właściwych sposobów pomagania sobie w poczuciu się lepiej. Wczesna profilaktyka obejmuje również kształtowanie umiejętności odmawiania. W planach kształcenia ogólnego na lata 2019-2020 i 2020-2021 dla szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego zalecono aktualizację decyzji o integracji programów profilaktycznych. Instytucje publiczne mogą zaproponować strukturę i treść szkolnego programu nauczania.

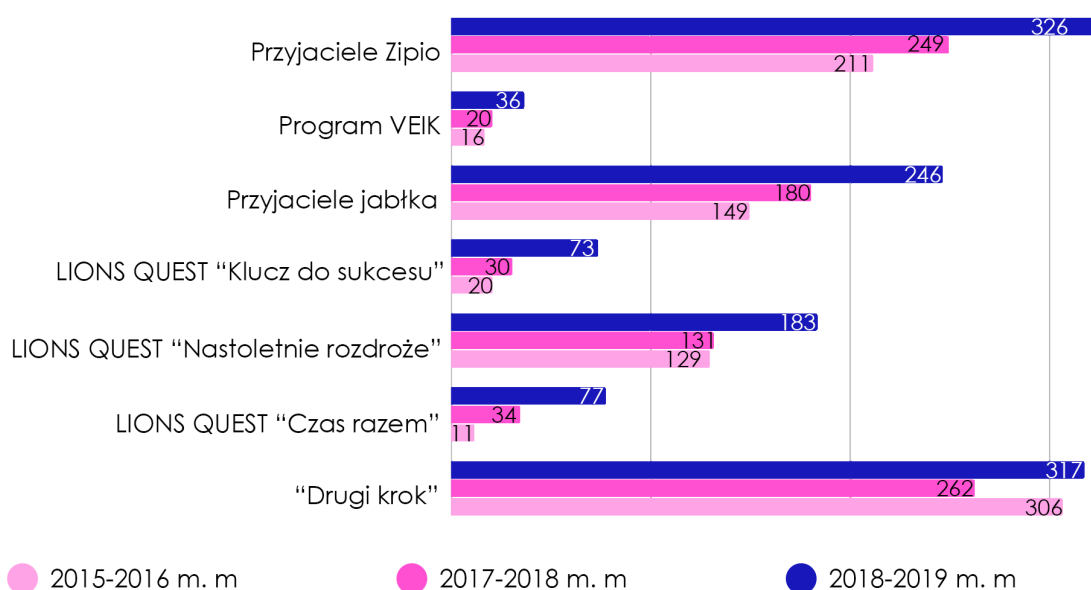
²⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.183129/asr>.

²⁷ EMCDDA. n.d. "Lithuania country report 2019." https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/lithuania_en.

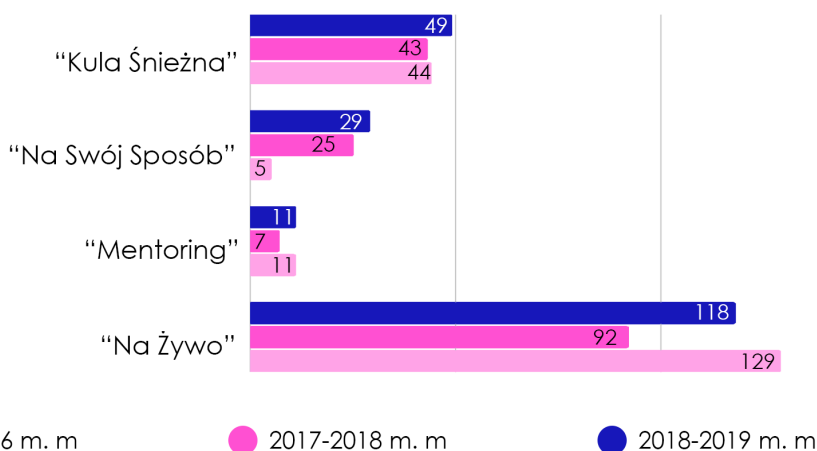
Lista programów profilaktycznych rekomendowanych przez Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu do realizacji przez szkoły składa się z 22 programów.²⁸ Pięć z tych programów dotyczy profilaktyki używania substancji psychoaktywnych: "Gyvai"²⁹ ("Na Żywo") dla uczniów od 5 do 7 klasy, ich nauczycieli i rodziców; "Mentorystė"³⁰, ("Mentoring") dla uczniów od 4 do 8 klasy; "Sniego gniūžtė"³¹, ("Kula Śnieżna") dla uczniów od 9 do 12 klasy; "Savu keliu"³² ("Na Swoj Sposób") dla uczniów od 2 do 12 klasy, ich nauczycieli i rodziców; oraz "Ankstyvosios intervencijos programa (FreD goes net)"³³ ("Program wczesnej interwencji (FreD goes net)") dla młodzieży w wieku 14-21 lat, która eksperymentuje i sporadycznie używa alkoholu i/lub narkotyków, ale nie ma wyraźnych oznak uzależnienia od narkotyków. Pozostałe 17 programów profilaktycznych dotyczy budowania kompetencji społecznych i emocjonalnych; rozwoju umiejętności; zapobiegania przemocy i wykorzystywaniu seksualnemu; zapobiegania znęcaniu się; rozwoju umiejętności dla rodziców i nauczycieli/edukatorów; podnoszenia pozytywnych umiejętności rodzicielstwa; oraz zapobiegania konfliktom.

Według danych z Systemu Informacji o Zarządzaniu Edukacją na lata szkolne 2015-2016, 2017-2018 oraz 2018-2019 rośnie liczba szkół realizujących programy profilaktyczne. Istnieje również tendencja do nadawania priorytetu programom edukacji społecznej i emocjonalnej (zob. wykres 2.1), zamiast profilaktyce używania substancji psychoaktywnych (zob. wykres 2.2).³⁴

Wykres 2.1. Realizacja programów rozwoju umiejętności społecznych i emocjonalnych w szkołach (liczba szkół)

Wykres 2.2. Wdrażanie programów profilaktyki używania substancji psychoaktywnych (liczba szkół)

28 <https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/PREVCINI%C5%B2%20PROGRAM%C5%B2%20S%C4%84RA%C5%A0AS%202018%2005%2009.pdf>.

29 <https://mentor.lt/veiklos/programa-gyvai/>.

30 <https://mentor.lt/veiklos/mentorystes-programa/>.

31 <http://www.zingsnis.lt/>.

32 <http://www.sppc.lt/>.

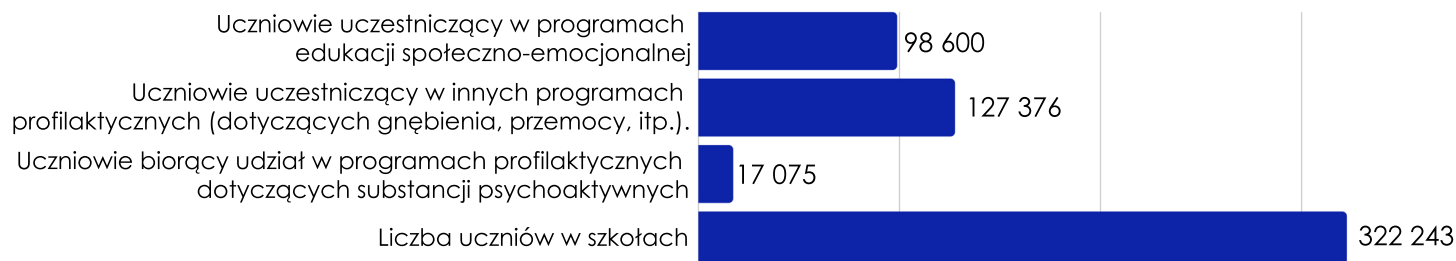
33 <http://ntakd.lrv.lt/lt/>.

34 <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/43252%20NTAKD%20metinis%20prane%C5%A1imas.pdf>.

W 2018 r. na Litwie istniało 1 089 szkół ogólnokształcących, w których uczyło się 322 243 uczniów. Trzy czwarte z nich (243 051 uczniów) uczestniczyło w szkolnych programach rozwoju umiejętności społecznych i emocjonalnych oraz zapobiegania używaniu substancji psychoaktywnych, znęcania się i przemocy w 2018 r. (zob. wykres 2.3).³⁵ Dane te są jednak trudne do zinterpretowania, ponieważ ten sam uczeń mógł uczestniczyć w wielu programach profilaktycznych. Tylko 17 075 uczniów uczestniczyło w programach profilaktyki używania substancji psychoaktywnych, co stanowi zaledwie 5% wszystkich uczniów w 2018 r. i tylko 19% wszystkich szkół.³⁶

Wykres 2.3. Rozkład ilościowy liczby uczniów biorących udział w programach profilaktycznych

Litwa posiada również następujące programy profilaktyczne:

- **Ukierunkowane środki mające na celu zapobieganie używaniu substancji psychoaktywnych przez dzieci i młodzież:** W 2018 r. uruchomiono krajowy program wczesnej interwencji w celu zapewnienia pomocy młodym ludziom w wieku 14-21 lat, którzy mają doświadczenia w eksperymentowaniu lub okazjonalnym używaniu alkoholu i/lub narkotyków.
- **Środki zapobiegawcze dla rodziców:** Tylko niewielka część szkół wdraża programy profilaktyczne dla rodziców. Może to być również spowodowane niechęcią rodziców do angażowania się w szkolne i pozaszkolne programy pomocy rodzicielskiej.
- **Środki zapobiegawcze dla nocnych klubów:** Od lata 2017 roku organizacje pozarządowe zajmujące się redukcją szkód i polityką narkotykową, przy wsparciu NTAKD i Ministerstwa Zdrowia, realizują projekt "Be Safe Lab"³⁷ na letnich festiwalach muzycznych. Uczestnicy mogą otrzymać profesjonalne konsultacje na temat ryzyka i skutków stosowania substancji psychoaktywnych i bezpiecznego seksu, sprawdzić zawartość alkoholu we krwi oraz wykonać szybki test na HIV.

- **Strona internetowa dla dzieci i młodzieży:** Pod koniec 2018 r. Wydział Narkotyków, Alkoholu i Tytoniu, w odpowiedzi na aktualny stan używania substancji psychoaktywnych i po dokonaniu oceny dobrych praktyk w innych krajach, stworzył stronę internetową³⁸ z Wileńską Akademią Sztuk Pięknych, aby zapewnić młodym ludziom rzetelne i wiarygodne informacje na temat substancji psychoaktywnych oraz skutków i zagrożeń związanych z ich używaniem. Strona internetowa składa się z dziewięciu sekcji informacyjnych skupiających się na pytaniach młodych ludzi dotyczących używania substancji psychoaktywnych, zachęcających ich do poszukiwania alternatyw i działań sprzyjających zdrowiu i rozwojowi osobistemu. Sekcje strony internetowej zawierają 200 istotnych odnośników informacyjnych na temat zdrowego stylu życia, sportu, samokształcenia, książek, zatrudnienia, wydarzeń kulturalnych itp. Przygotowano również opisy 30 substancji psychoaktywnych wraz z odpowiednikami oryginalnych nazw, aby dostarczyć wiarygodnych informacji, a także 28 mitów i faktów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Ponadto na stronie znajdują się kontakty do 11 infolinii, z którymi można się skontaktować, wraz z poradami, jak zaprzestać używania substancji psychoaktywnych lub pomóc przyjacielowi, który używa substancji psychoaktywnych.

Chociaż istnieje wiele różnych programów edukacyjnych i profilaktycznych dotyczących narkotyków, brak jest informacji na temat ich skuteczności lub postrzegania ich przez młodzież.

³⁵ <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/43252%20NTAKD%20metinis%20prane%C5%A1imas.pdf>.

³⁶ Ibid.

³⁷ <http://galiugyventi.lt/harm-reduction-and-information-point-be-safe-lab/>.

³⁸ www.aškritisėkas.lt.

Polska

Polska ma stosunkowo niski wskaźnik używania narkotyków wśród osób w wieku 15-64 lata, gdyż 5,4%³⁹ respondentów zgłosiło używanie jakiegokolwiek nielegalnej substancji psychoaktywnej w ciągu ostatniego roku. Inaczej jest jednak w młodszej grupie wiekowej: wśród osób w wieku 15-34 lata wskaźnik używania w ciągu ostatniego roku jest prawie dwukrotnie wyższy i wynosi 10,4%.⁴⁰ Najczęściej używaną substancją są konopie indyjskie (wskaźnik używania 7,8% "w ciągu ostatniego roku"), a następnie amfetaminy (1,4%).⁴¹ Większość osób przyjętych do leczenia z powodu używania substancji "typu amfetaminowego" to osoby używające nowych substancji psychoaktywnych, zazwyczaj katynonów, co wynika z wysokiego poziomu używania nowych substancji psychoaktywnych obserwowanego od 2008 r. Legalne środki farmaceutyczne z ogólnej kategorii środków uspokajających pozostają bardzo popularne wśród młodych ludzi, przy czym stały jest odsetek 20% uczniów szkół średnich zgłaszających przynajmniej jednokrotne użycie w ciągu życia - w pięciu odrębnych badaniach w ciągu ostatnich dziesięciu lat.⁴² LSD i MDMA były stosowane przez 4% uczniów szkół średnich co najmniej raz w życiu.⁴³ W czterech lub pięciu dużych miastach dostępne są profilaktyczne programy imprezowe, skierowane głównie do młodych ludzi, którzy uczestniczą w imprezach klubowych. Te programy dystrybuują informacje o narkotykach, wodę, prezerwatywy, zatyczki do uszu oraz, w niektórych przypadkach, testy kolorymetryczne (na obecność narkotyków).

Posiadanie, dzielenie się, sprzedaż, produkcja i handel narkotykami to przestępstwa w polskim prawie, z karami wahającymi się od 1 miesiąca (za posiadanie) do 15 lat pozbawienia wolności (za handel na dużą skalę i/lub produkcję znacznej ilości). Kara za zwykłe posiadanie nielegalnych substancji w Polsce waha się od 1 miesiąca do 3 lat pozbawienia wolności. Podczas gdy większość wyroków w sprawie posiadania to wyroki w zawieszeniu, pozostają one nadal w rejestrze karnym przez 6 miesięcy po zakończeniu okresu próbnego. Posiadanie stanowi około 85% wszystkich przestępstw związanych z narkotykami. Połowa (53%) osób skazanych za posiadanie narkotyków ma mniej niż 24 lata, a kolejne 33% znajduje się między 24 a 30 rokiem życia.⁴⁴

Przyjęty w 2016 roku Narodowy Program Zdrowia ma 5-letnią perspektywę czasową; przyjmuje kompleksowe podejście do zagadnień zdrowia publicznego i funkcjonuje jako krajowa strategia dot. narkotyków i narkomanii. Drugi cel definiuje zakres strategii jako "profilaktykę i rozwiązywanie problemów związanych z używaniem substancji, uzależnieniami behawioralnymi i innymi zachowaniami ryzykownymi". Rada ds. Przeciwdziałania Narkomanii monitoruje i koordynuje działania rządu w zakresie zwalczania narkotyków, doradza Ministrowi Zdrowia, monitoruje realizację strategii narkotykowej oraz współpracuje z organami podejmującymi działania z tym związane. W jej skład wchodzi przedstawiciele wszystkich właściwych resortów. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii jest państwową jednostką budżetową podlegającą Ministerstwu Zdrowia i odpowiada za koordynację realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii oraz przygotowanie rocznego sprawozdania z jego realizacji. Jego działania obejmują również wyznaczanie priorytetów w zakresie profilaktyki narkotykowej. Sekretariat Rady ds. Przeciwdziałania Narkomanii znajduje się w Krajowym Biurze do spraw Przeciwdziałania Narkomanii. Wojewódzcy koordynatorzy ds. narkotyków są odpowiedzialni za koordynację regionalnej polityki narkotykowej i wdrażanie regionalnych strategii, dla których jest prawnie wymagane, aby były zgodne z programem i planem działania.

Najważniejszym aktem prawnym w zakresie edukacji i profilaktyki narkotykowej w Polsce jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii. Stanowi ono, że edukacja narkotykowa powinna obejmować działania w następujących obszarach:

- fizyczne - ukierunkowanie na kształtowanie postawy uczniów wobec zdrowego stylu życia;
- psychologicznie - ukierunkowanie na osiągnięcie równowagi i harmonii psychicznej;
- społecznie - ukierunkowane na budowanie otwartych postaw społecznych, samodzielne analizowanie norm społecznych i pełnienie ról społecznych;
- aksjologiczne - ukierunkowanie na osiągnięcie konstruktywnego i stabilnego systemu wartości.

Dokument określa, że należy to osiągnąć we współpracy między nauczycielami, rodzicami i społecznościami lokalnymi. Konkretnie metody pracy nie są opisane w rozporządzeniu. Nie ma również konkretnego programu nauczania. Znacznie bardziej szczegółowym źródłem jest lista rekomendowanych programów promocji zdrowia

39 National Bureau for Drug Prevention. 2020. Report on the state of drug abuse in Poland 2019. Warsaw: National Bureau for Drug Prevention.

40 Ibid.

41 Ibid.

42 The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. 2016. ESPAD Report 2015. Lisbon: EMCDDA.

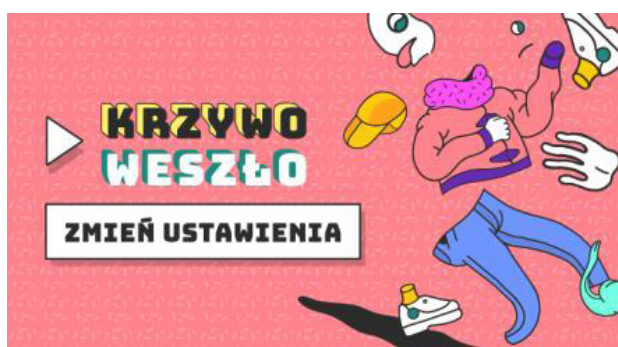
43 Ibid.

44 Institute of Public Affairs. 2008. Penalties for Possession. Warsaw: Institute of Public Affairs.

psychicznego, profilaktyki zachowań problemowych i uzależnień.⁴⁵ Zawiera ona solidną teorię profilaktyki narkotykowej oraz standardy edukacji narkotykowej dla określonych grup wiekowych, od prenatalnego (profilaktyka używania substancji w okresie ciąży) do młodego wieku dorosłego. Istnieje 5 programów dotyczących ogólnego zdrowia psychicznego, 14 programów dotyczących profilaktyki uniwersalnej, 9 programów dotyczących profilaktyki selektywnej i 3 programy dotyczące profilaktyki wskazującej. Programy profilaktyki narkotykowej są realizowane głównie przez samorządy lokalne, które pokrywają ich koszty. W 2018 roku prawie 70% samorządów lokalnych wdrożyło co najmniej jeden program profilaktyki dla dzieci i młodzieży. Nie oznacza to jednak, że w programach tych uczestniczyli wszyscy młodzi ludzie z tych obszarów tych samorządów. Jedna czwarta (27%) samorządów lokalnych realizowała jakiś program edukacyjny dla nauczycieli i rodziców, podnosząc ich kwalifikacje w zakresie profilaktyki narkotykowej. Finansowanie programów profilaktyczno-edukacyjnych zmniejszyło się jednak o prawie dwie trzecie - z maksimum wynoszącego około 75-80 mln złotych (około 20 mln euro) w 2011 i 2012 roku do 25 mln złotych w 2018 roku (około 6 mln euro).

Podczas gdy Ministerstwo Zdrowia i Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii stworzyły solidny zestaw rekomendowanych programów profilaktycznych, większość samorządów lokalnych nie korzysta z nich. W 2018 roku Najwyższa Izba Kontroli zbadała działania w zakresie profilaktyki narkotykowej prowadzone przez samorządy. W 2019 roku 673 tys. osób uczestniczyło w rekomendowanych programach profilaktycznych w 25 skontrolowanych samorządach, podczas gdy 3 495 tys. osób uczestniczyło w innych programach profilaktycznych, niekiedy o wątpliwej jakości, a 2 513 tys. osób uczestniczyło w "innych działaniach profilaktycznych" - zazwyczaj w targach miejskich i imprezach sportowych, mających niewiele wspólnego z profilaktyką narkotykową, ale współfinansowanych z budżetów na profilaktykę narkotykową i alkoholową.⁴⁶ W 2018 roku 44% szkół na terenach samorządów objętych kontrolą nie wdrożyło żadnych zalecanych programów profilaktycznych. Na szczęście liczba ta spada, a całkowita liczba osób uczestniczących w zalecanych programach wzrosła prawie dwukrotnie od 2018 roku.⁴⁷

W latach 2018-2019 Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii oraz Fundacja Polska Sieć Polityki Narkotykowej rozpoczęły ogólnopolską kampanię społeczną "Krzywo weszło - zmień ustawienia" skierowaną do młodzieży w wieku 16-20 lat i jej rodziców. Celem kampanii była promocja zdrowych postaw i edukacja w zakresie zagrożeń związanych z używaniem narkotyków. Głównym elementem kampanii była prosta gra internetowa oraz quiz przygotowany na podstawie strony internetowej www.krzywoweszlo.pl. Gra i wybory dokonywane przez gracza podczas "zmiany ustawień" pokazują w przyjazny sposób "drogowskazy", którymi należy się kierować w życiu. W kampanii wykorzystano metodę "nauki przez zabawę", a tekst do gry i strony internetowej kampanii został stworzony przez ekspertów z dziedziny przeciwdziałania narkomanii. Kampania była promowana na portalach społecznościowych⁴⁸ i na stronach internetowych, które są często odwiedzane przez młodych ludzi, a także wspierana przez wpływową i znanych ludzi, którzy dzielą się wartościami prezentowanymi w kampanii. Uzupełnieniem działań prowadzonych w Internecie była kampania billboardowa oraz kampania na środkach transportu publicznego w pięciu największych polskich miastach. Plakaty promujące kampanię zostały zawieszane w szkołach średnich i domach studenckich. Organizatorzy wzięli również udział w wydarzeniach muzycznych i naukowych oraz piknikach rodzinnych skierowanych do grupy docelowej.

45 https://programyrekomendowane.pl/strony/programy_264.

46 Supreme Audit Office. 2019. Alcohol and Drug Prevention: Information on the final results of the audit. Warsaw: Supreme Audit Office. <https://www.nik.gov.pl/plik/id,21351,vp,23991.pdf>.

47 Ibid.

48 <https://www.facebook.com/krzywoweszlo/>.

Serbia

W 2011 r. Serbia uczestniczyła w porównawczym Europejskim Programie Badań Ankietowych w Szkolach (ESPAD) badającym używanie substancji wśród uczniów w wieku 15-16 lat z 36 krajów.⁴⁹ Zgodnie z wynikami tego badania liczba uczniów używających konopi indyjskich (7%) i innych nielegalnych narkotyków (3%) jest niższa od średniej europejskiej (17% w przypadku konopi indyjskich i 6% w przypadku innych nielegalnych narkotyków). Krajowe badanie dotyczące stylu życia ludności Serbii w wieku 18-64 lat zostało ostatnio przeprowadzone w 2014 roku.

Stwierdzono, że 8% całej populacji używało substancji zabronionej przez prawo, przy czym najwyższe rozpowszechnienie (12,4%) jest wśród osób w wieku 18-34 lata.⁵⁰ Najczęściej używaną zakazaną substancją wśród ogółu populacji były konopie indyjskie (7,7%), a następnie ekstazy (0,7%), amfetamina (0,6%) i kokaina (0,6%). Młodzi ludzie (w wieku 18-34 lata) najczęściej zgłaszali przynajmniej jednokrotne użycie konopi indyjskich (12,4%), ekstazy (1,2%), amfetaminy (1,1%) i kokainy (1%).⁵¹

Według badania ilościowego dotyczącego rozpowszechnienia używania substancji wśród młodych ludzi w wieku 15-19 lat, przeprowadzonego w Nowym Sadzie, drugim co do wielkości mieście Serbii, 10,67% z próby 594 nastolatków użyło nielegalnych substancji w ciągu swojego życia.⁵² W badaniu⁵³ zachowań powiązanych ze zdrowiem wśród dzieci w wieku szkolnym z 2017 r., używania konopi indyjskich i wieku inicjacji używania tego narkotyku zbadano tylko wśród uczniów pierwszej klasy liceum, a 10,6% z nich przynajmniej raz w życiu spróbowało konopi indyjskich. Spośród osób, które spróbowały konopi indyjskich, 45,9% użyło go po raz pierwszy w wieku 15 lat.

Używanie nielegalnych narkotyków samo w sobie nie jest karalne w Serbii; jednak nie jest ono dozwolone. Posiadanie niewielkiej ilości nielegalnych narkotyków nie jest prawnie zdefiniowane. Posiadanie na własny użytek niewielkich ilości narkotyków jest karane do 3 lat więzienia, ale kara może być umorzona w przypadkach mniejszej wagi. Ustawa o Podstawach Systemu Edukacji⁵⁴ definiuje "posiadanie, nakłanianie, pomocnictwo, podżeganie i używanie alkoholu, tytoniu, narkotyków lub substancji psychoaktywnych" jako poważne naruszenie przepisów szkolnych. Artykuł ten został uzupełniony w 2019 r. Instrukcjami dotyczącymi Działań w przypadku Podejrzenia lub Wiedzy o Obecności i Używaniu Narkotyków w Placówkach Oświatowych,⁵⁵ które zostały sformułowane przez Komisję ds. Zwalczania Narkomanii w Szkolach.⁵⁶

Podstawowe dokumenty określające serbską politykę publiczną w zakresie substancji psychoaktywnych i kontrolowanych są następujące: (i) Strategia w zakresie Profilaktyki Narkomanii na lata 2014-2021,⁵⁷ która stanowi podstawowe ramy wdrażania polityki w dziedzinie narkotyków i określa główne obszary działań, w ramach których prowadzone będą konkretne działania, oraz indywidualne cele wyznaczone dla każdego istniejącego zakresu prac w ramach polityki w dziedzinie narkotyków; oraz (ii) Plan Działania na rzecz wdrożenia Strategii w zakresie Profilaktyki Narkomanii na lata 2014-2017,⁵⁸ który był instrumentem opracowanym w celu wdrożenia strategii. W śródkresowej ocenie strategii⁵⁹ stwierdzono, że większość (66 ze 106) działań zaplanowanych w Planie Działania nie została zrealizowana, a nowy Plan Działania (na lata 2018-2021) nie został jeszcze opracowany. Usługi w zakresie profilaktyki i redukcji szkód wchodzą w zakres obszaru ograniczania popytu na narkotyki, zgodnie z definicją zawartą w Strategii, przy czym priorytetem jest rozszerzenie środków profilaktycznych, w tym "wczesne wykrywanie i interwencje, promowanie zdrowego stylu życia oraz profilaktyka ukierunkowana (selektywna i wskazująca)".

Profilaktyka i aspekty medyczne związane z używaniem i posiadaniem substancji psychoaktywnych wymienione są jedynie w czterech artykułach Ustawy o Kontrolowanych Substancjach Psychoaktywnych, z których żaden nie odnosi się do profilaktyki, edukacji i leczenia potencjalnych użytkowników, dla których stwierdza się jedynie, że rehabilitacja i integracja społeczna są zagwarantowane. Jednocześnie dokument ten stanowi, że "właściwe organy, organy jednostek samorządu terytorialnego, zakłady opieki zdrowotnej, prywatna praktyka, placówki oświatowe, a także inne właściwe organizacje" są odpowiedzialne za wdrażanie, planowanie i organizowanie

49 http://www.espad.org/sites/espad.org/files/The_2011_ESPAD_Report_FULL_2012_10_29.pdf.

50 <http://www.batut.org.rs/download/publikacije/20140626IstrazivanjeStiloviZivotaS.pdf>.

51 Ibid.

52 <https://aseestant.ceon.rs/index.php/vsp/article/view/VSP1405467R/2970>.

53 <http://www.batut.org.rs/download/novosti/RezultatilstrazivanjaPonasanjaDeceSkolskogUzrasta.pdf>.

54 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html.

55 <http://mmaricajnstajn.edu.rs/wp-content/uploads/Uputstvo-o-postupanju-prisustvo-i-kor.droga.pdf>.

56 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2018/52/3/reg>.

57 <http://www.kzbpd.gov.rs/test/wp-content/uploads/2019/04/Januar2015StrategijaDroge-1.pdf>.

58 <http://www.kzbpd.gov.rs/test/wp-content/uploads/2019/04/Akcioni-plan-2014-2017.pdf>.

59 <http://www.kzbpd.gov.rs/wp-content/uploads/2017/12/emcdda.pdf>.

działań mających na celu ograniczenie popytu. Działania programowe związane z profilaktyką nie są jasno określone i mają być nadzorowane przez Komisję ds. Kontrolowanych Substancji Psychoaktywnych, organ powołany przez rząd, który otrzymuje profesjonalne i administracyjne wsparcie techniczne z Ministerstwa Zdrowia.

W Serbii oficjalna edukacja narkotykowa została zredukowana do programów profilaktycznych prowadzonych przez Ministerstwo Zdrowia, sieć Instytutu Zdrowia Publicznego, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo Młodzieży i Sportu, Ministerstwo Edukacji, instytucje medyczne, gminy i organizacje pozarządowe, w tym Czerwony Krzyż, ale program nauczania jest niejasny.

Dominujące podejście programów profilaktycznych w Serbii stara się zapobiegać próbom zażywania narkotyków przez młodych ludzi poprzez zastraszenie i kieruje ich w stronę "zdrowego stylu życia". Jedną z najbardziej znanych krajowych kampanii w dziedzinie profilaktyki była "Gra dla życia, bez narkotyków" z 2001 roku, pod auspicjami ówczesnego Ministerstwa Edukacji i Sportu.

Komisja ds. Kontrolowanych Substancji Psychoaktywnych ma przygotować program realizacji działań mających na celu zwiększenie świadomości na temat szkód związanych z używaniem narkotyków. Swoje prace skoncentrowała na tworzeniu zespołów (utworzono 48 zespołów składających się z przedstawicieli urzędów ds. zdrowia, edukacji, policji, spraw społecznych i młodzieży), które prowadziły liczne wykłady w szkołach w całej Serbii. Dane opublikowane na stronie internetowej Ministerstwa Zdrowia wyjaśniają, że wykłady odbyły się dla 39 133 uczniów, 7 644 nauczycieli i 3 243 rodziców, a szczególną uwagę zwrócono na opracowanie Instrukcji dotyczących Działań w przypadku Podejrzenia lub Wiedzy o Obecności i Zażywaniu Narkotyków w Instytucjach Edukacyjnych.⁶⁰ Instrukcje te zostały przekazane wszystkim instytucjom edukacyjnym. Podkreślono również, że Komisja pracowała nad wdrożeniem programów prewencyjnych poprzez sport i kształcenie ustawiczne w ciągu roku szkolnego (sport dwa razy w tygodniu i kształcenie dwa razy w tygodniu w sześciu szkołach podstawowych w Belgradzie, Kragujevacu, Niszu, Nowym Sadzie, Leskovacu i Nowym Pazarze)⁶¹, ale dane dotyczące programu nauczania tego programu profilaktycznego nie są ani znane, ani przejrzyste. Nie ma oficjalnego dokumentu, który wyjaśniłby, co czyni tę edukację efektywną i kto tworzy zespoły, które dostarczają informacji uczniom, rodzicom i nauczycielom. "Bądź czysty" to przesłanie wielkiej ogólnopolskiej kampanii przeprowadzonej w 2019 roku, mającej na celu powstrzymanie od używania narkotyków, zainicjowanej przez Fundację EXIT przy wsparciu Ministerstwa Zdrowia, Komisji ds. Zwalczania Narkomanii w Szkołach i Telekom Srbija, i kreatywnie opracowanej przez McCanna Belgrade przy wsparciu agencji Drive.⁶² Oprócz informacji o szkodliwym wpływie różnych narkotyków na zdrowie psychiczne i fizyczne, strona zawiera również takie treści, jak gry wideo, które pokazują, w których częściach ciała narkotyki są przechowywane (na czas transportu) w niezwykle niehygieniczny sposób.

Profilaktyka jest oficjalnie włączona do programu nauczania szkół podstawowych "w zakresie przedmiotów biologia i chemia", ale nie jest pewne, jak realizowany jest program.⁶³

Ekspert Specjalnego Szpitala ds. Uzależnień w Belgradzie i Instytutu Zdrowia Publicznego "Dr Milan Jovanović Batut" wydał podręcznik przeznaczony do prowadzenia warsztatów z młodzieżą na temat profilaktyki uzależnień.⁶⁴ Podręcznik porusza tematykę umiejętności, głównie komunikacji społecznej i emocjonalnej, które są czynnikiem chroniącym młodych ludzi przed narkotykami i prowadzącym ich do zdrowego stylu życia. Oprócz przeprowadzenia ewaluacji pilotażowego programu Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przemocności (UNODC) "Skills for Adolescence"⁶⁵ oraz artykułu naukowego poświęconego badaniu świadomości uczniów w zakresie aspektów związanych z używaniem narkotyków⁶⁶, nie ma oficjalnych sprawozdań oceniających

60 <http://www.mihajlopupin.edu.rs/images/uputstvoopostupanjuprisustvoikorisnenjedroga.pdf>.

61 <https://www.zdravije.gov.rs/vest/339622/godinu-dana-rada-komisije-za-borbu-protiv-narkomanije-u-skolama.php>.

62 <https://www.stayclean.rs/>.

63 Evropski monitoring centar za droge i zavisnosti od droga. 2017. Srbija. Situacija u oblasti droga 2017 – Pregled. Luxembourg, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4701/National_drug_report_Serbia_SR_FINAL.pdf

64 <http://www.batut.org.rs/download/izdovajamo/duvan/vodicZaRadioniceSaMladima.pdf>.

65 Opanković, Snežana. 2015. Izveštaj: Finalna adaptacija materijala za implementaciju programa LQ Veštine za adolescenciju. https://www.unodc.org/documents/southeasterneurope//Finalni_izvestaj_SFA.pdf

66 Popović-Čitić, B., and Bukvić, L. 2014. Obaveštenost učenika osnovnih škola o različitim aspektima upotrebe droga: Implikacije za planiranje edukativnih preventivnih programa. Specijalna edukacija i rehabilitacija 13 (2): 195–211. <https://asestant.ceon.rs/index.php/specedreh/article/view/6523/2398>

skuteczność i efektywność działań profilaktycznych, nie ma też sprawozdań dotyczących programów, które są realizowane od 2018 roku pod auspicjami Komisji ds. Walki z Uzależnieniami w Szkołach.

Badania jakościowe dotyczące świadomości uczniów w zakresie różnych zagadnień związanych z zażywaniem narkotyków zostały przeprowadzone na próbie 640 uczniów ósmej klasy przez badaczy z Wydziału Edukacji Specjalnej i Rehabilitacji.⁶⁷ Z badań wynika, że “w wykładach prowadzonych w szkołach, mających na celu zapobieganie używaniu narkotyków w populacji szkolnej, więcej uwagi poświęca się wyglądowni narkotyków, skutkom oraz konsekwencjom ich zażywania, ale nie konkretnym poradom, jak postępować w sytuacjach rozpoznawania problemów związanych z używaniem narkotyków”. Ponieważ istniejące programy profilaktyczne dostarczają informacji o wyglądzie i charakterystyce różnych rodzajów nielegalnych substancji, uczniowie w ramach badań wykazali wysoki poziom świadomości na temat tych aspektów zażywania narkotyków.⁶⁸ Z drugiej strony, uczniom brakuje informacji na temat przepisów prawnych i dostępnych serwisów pomocowych.

Najnowsze badania zostały przeprowadzone przez Komisję ds. Walki z Uzależnieniem od Narkotyków w Szkołach na próbie 11 850 uczniów w wieku 13-17 lat. Z przeprowadzonych badań wynika, że połowa nastolatków w Serbii nigdy nie otrzymała informacji o szkodliwych skutkach zażywania narkotyków, ani w domu, ani w szkole, a trzy czwarte młodych ludzi nigdy nie miało okazji porozmawiać z ekspertami o stanach emocjonalnych, które towarzyszą dorastaniu.⁶⁹

Organizacja pozarządowa Re Generation jest jedyną organizacją społeczeństwa obywatelskiego, która realizuje w Serbii programy selektywnej profilaktyki i edukacji oraz programy redukcji szkód w środowiskach rozrywkowych, pracując z młodzieżą i osobami korzystającymi z substancji psychoaktywnych w celach rekreacyjnych na imprezach i festiwalach, a także propagując usługi mające na celu radzenie sobie z problemem nowych substancji psychoaktywnych, takie jak testowanie zawartości narkotyków.

Wnioski

Dane we wszystkich pięciu krajach wskazują, że używanie narkotyków jest najbardziej rozpowszechnione wśród młodych ludzi w wieku 16-34 lata. Najczęściej używanymi substancjami są konopie indyjskie, amfetaminy, MDMA/ecstasy i kokaina. Według uczestników przywołanych badań substancje nielegalne są łatwo dostępne. Jednocześnie brak jest odpowiednich, opartych na dowodach naukowych programów edukacyjnych, których siłą napędową nie jest zakazywanie, oraz w których zaangażowanie organizacji pozarządowych nie jest ograniczone. Większość istniejących programów obejmuje profilaktykę uniwersalną i nie uwzględnia potrzeb konkretnych grup ryzyka. Istnieje również opór ze strony szkół przed wdrożeniem nawet zalecanych programów dotyczących przeciwdziałania używaniu substancji.

67 <https://aseestant.ceon.rs/index.php/specedreh/article/view/6523/2398>.

68 http://sanamed.rs/sanamed_pdf/sanamed_6/NIVO_ZNANJA_STAVOVI_I_UPOTREBA_SUPSTANCI_MEDJU_UCENICIMA_SREDNJIH_SKOLA_U_BEOGRADU.pdf.

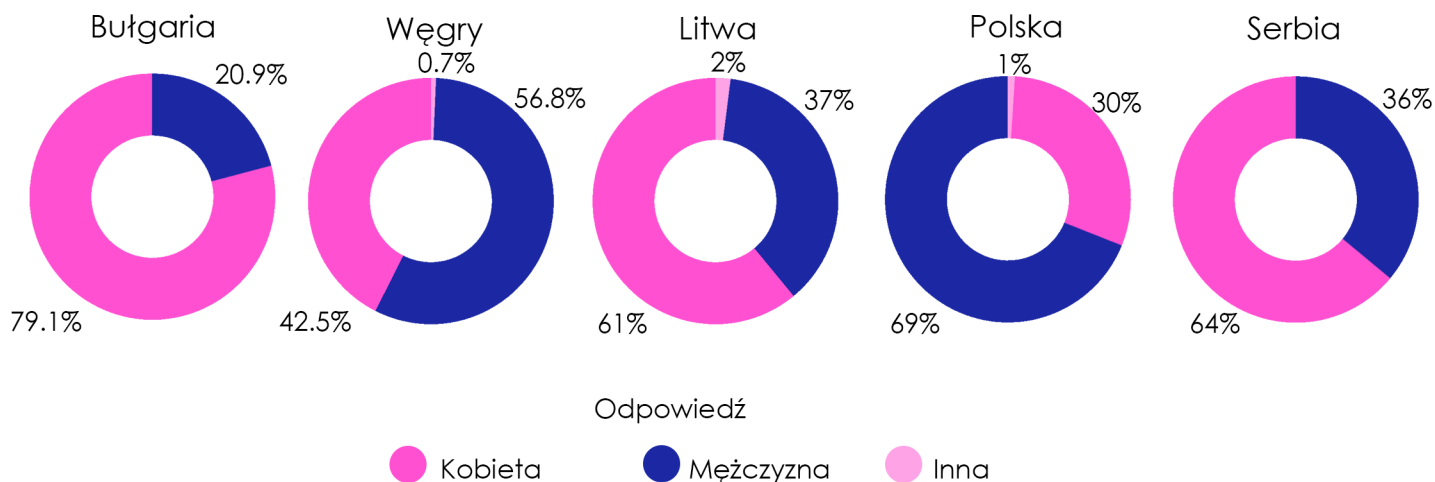
69 <https://www.zdravlje.gov.rs/vest/339622/godinu-dana-rada-komisije-za-borbu-protiv-narkomanije-u-skolama.php>.

Wyniki badania ilościowego

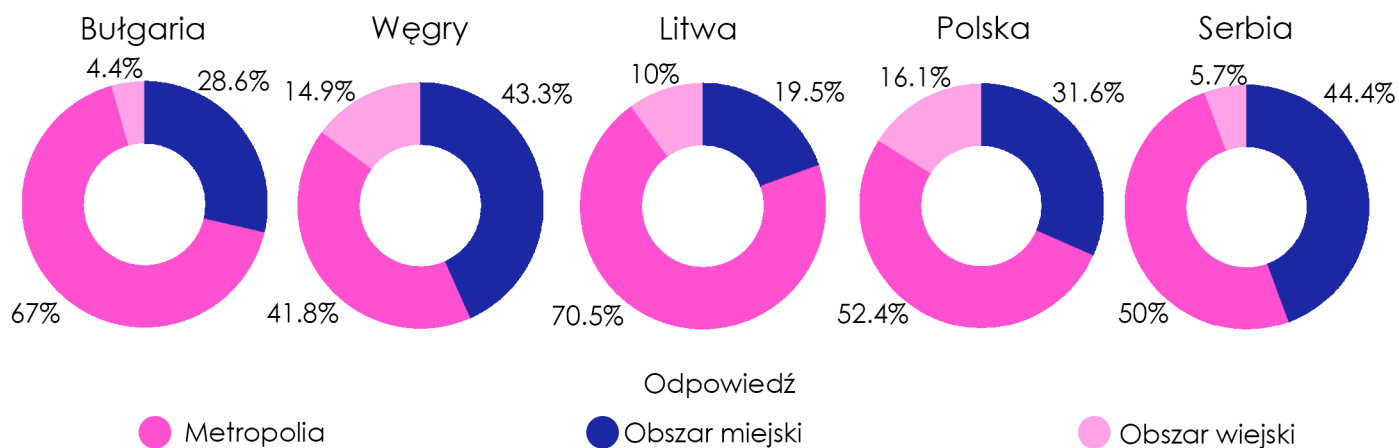
Za pośrednictwem platformy SurveyMonkey zebrano w sumie 1406 ankiet w 5 krajach: 91 w Bułgarii (wskaźnik ukończenia 52%), 275 na Węgrzech (wskaźnik ukończenia 54%), 716 w Polsce (wskaźnik ukończenia 69%), 200 na Litwie (wskaźnik ukończenia 58%) i 124 w Serbii (wskaźnik ukończenia 65%). Badanie zostało przeprowadzone wśród młodych ludzi w wieku 16-30 lat.

Wykres 3. Charakterystyka socjodemograficzna respondentów

Jaka jest Twoja płeć?

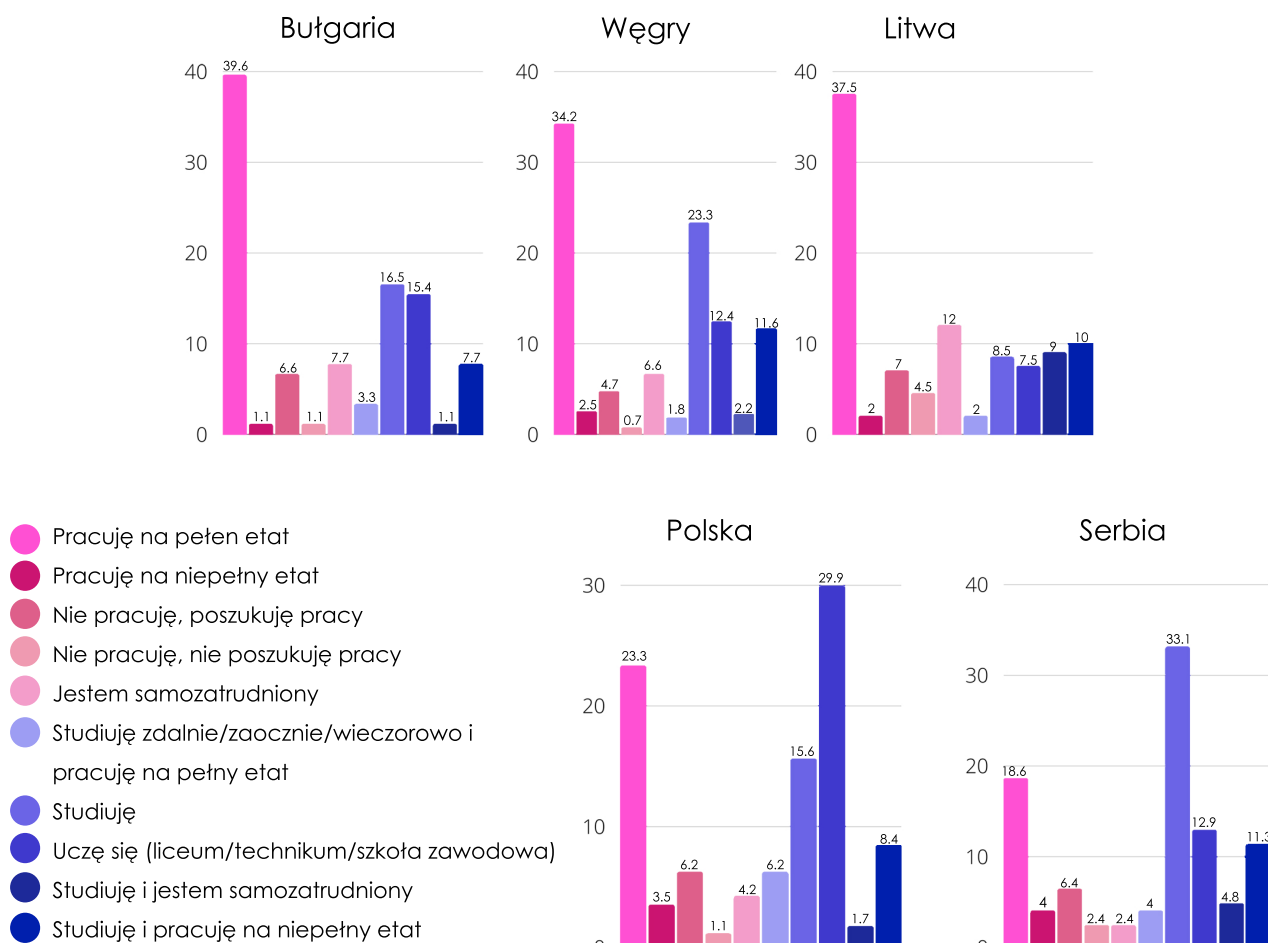

Które z poniższych najlepiej opisuje obszar w którym mieszkasz?

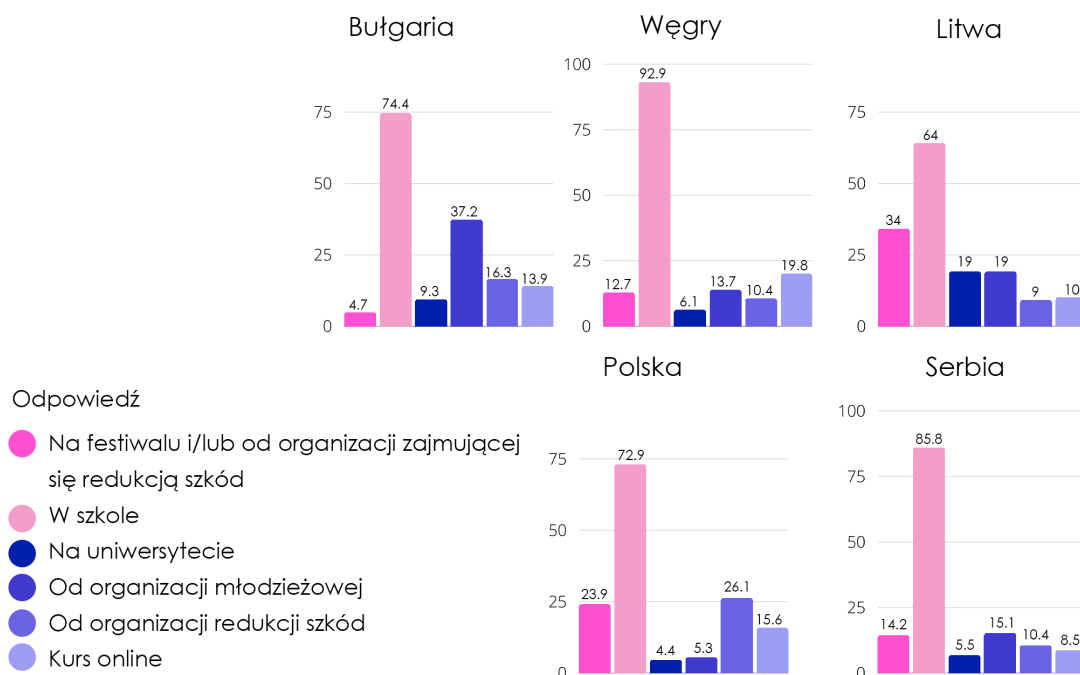
Czym się obecnie zajmujesz?

Prawie połowa uczestników badania we wszystkich krajach była zaangażowana w pracę organizacji pozarządowych jako pracownicy, członkowie, wolontariusze lub klienci (Litwa 70%, Bułgaria 59%, Serbia 49%, Polska 43%, Węgry 39%). W Bułgarii 53%, na Litwie 51%, a w Polsce 40% uczestników zgłosiło, że nigdy nie otrzymywali żadnej formy edukacji narkotykowej. Na Węgrzech i w Serbii liczby te są znacznie mniejsze: odpowiednio 23% i 15%.

Wykres 4. Miejsca, w których uczestnicy kształcenia otrzymali edukację narkotykową

Gdzie ją otrzymałeś?

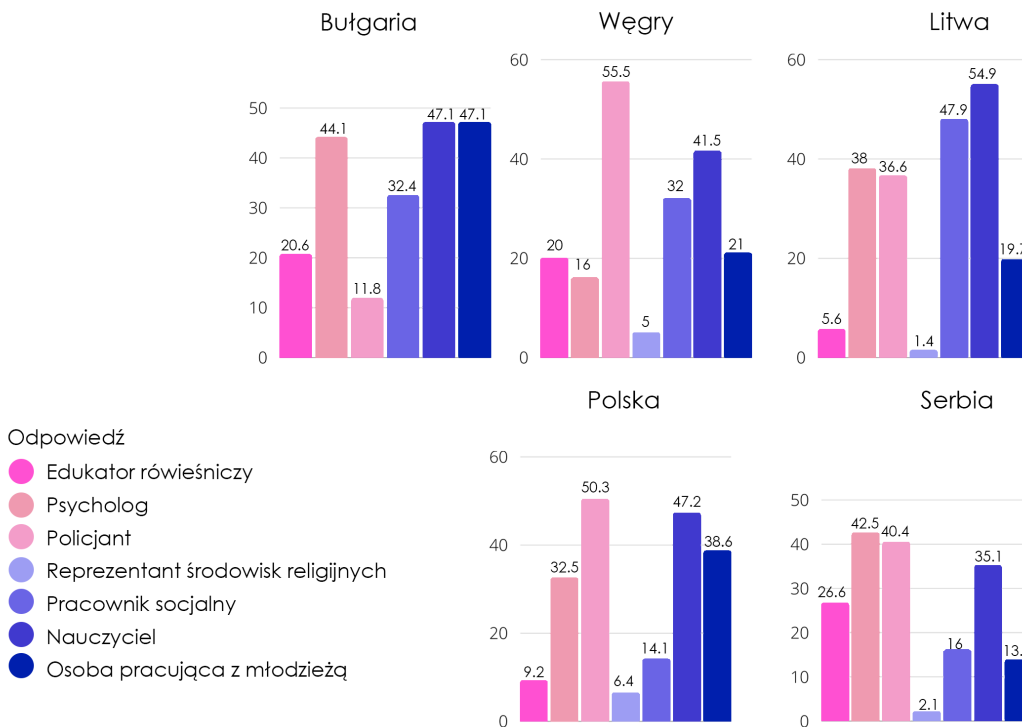

Większość osób, które otrzymały jakąś formę edukacji narkotykowej, otrzymała ją w szkole (Węgry 93%, Serbia 86%, Bułgaria 74%, Polska 73%, Litwa 64%). We wszystkich krajach z wyjątkiem Bułgarii zaangażowanie policji w edukację narkotykową jest dość wysokie (Węgry 56%, Polska 50%, Serbia 40%, Litwa 37%). Ponad jedna czwarta (27,5%) respondentów na Litwie, 36% w Polsce i 32% na Węgrzech zgłosiło, że ma doświadczenie związane z udziałem przedstawiciela policji przyjeżdżającym do ich szkoły/universytetu/miejsca pracy z wyszkolonym psem w celu poszukiwania narkotyków.

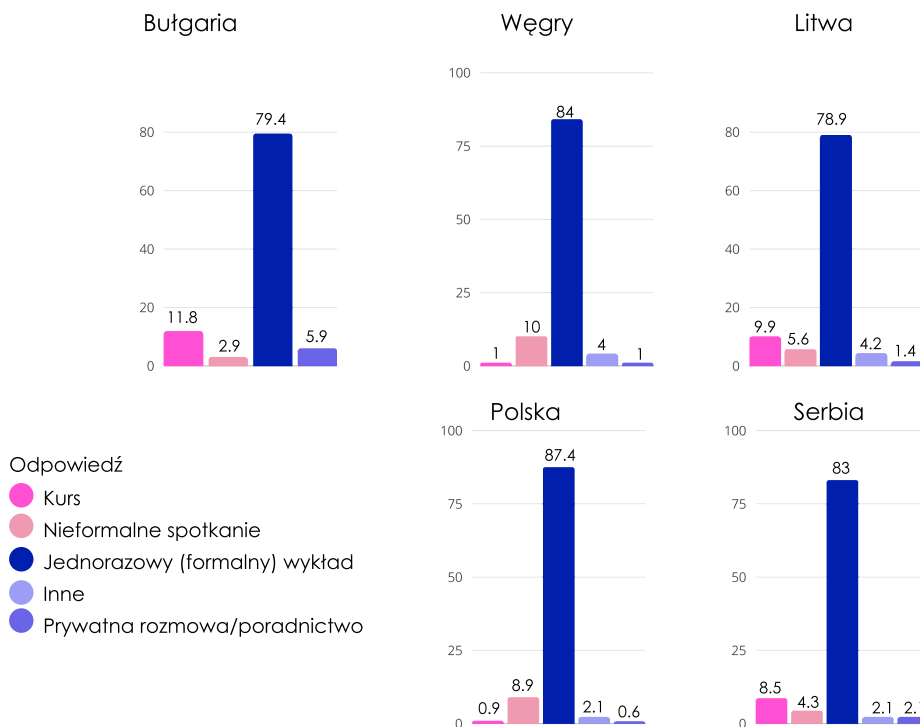
W większości przypadków kształcenie w zakresie problematyki narkotykowej na uniwersytetach lub w szkołach odbywało się w formie jednorazowego formalnego wykładu (Polska 87%, Węgry 84%, Serbia 83%, Bułgaria 79%, Litwa 79%). Oprócz wykładów uczestnicy wymieniali także materiały filmowe (Bułgaria 62%, Polska 52%, Litwa 49%, Serbia 44%, Węgry 37%).

Wykres 5. Charakterystyka edukacji narkotykowej w szkołach

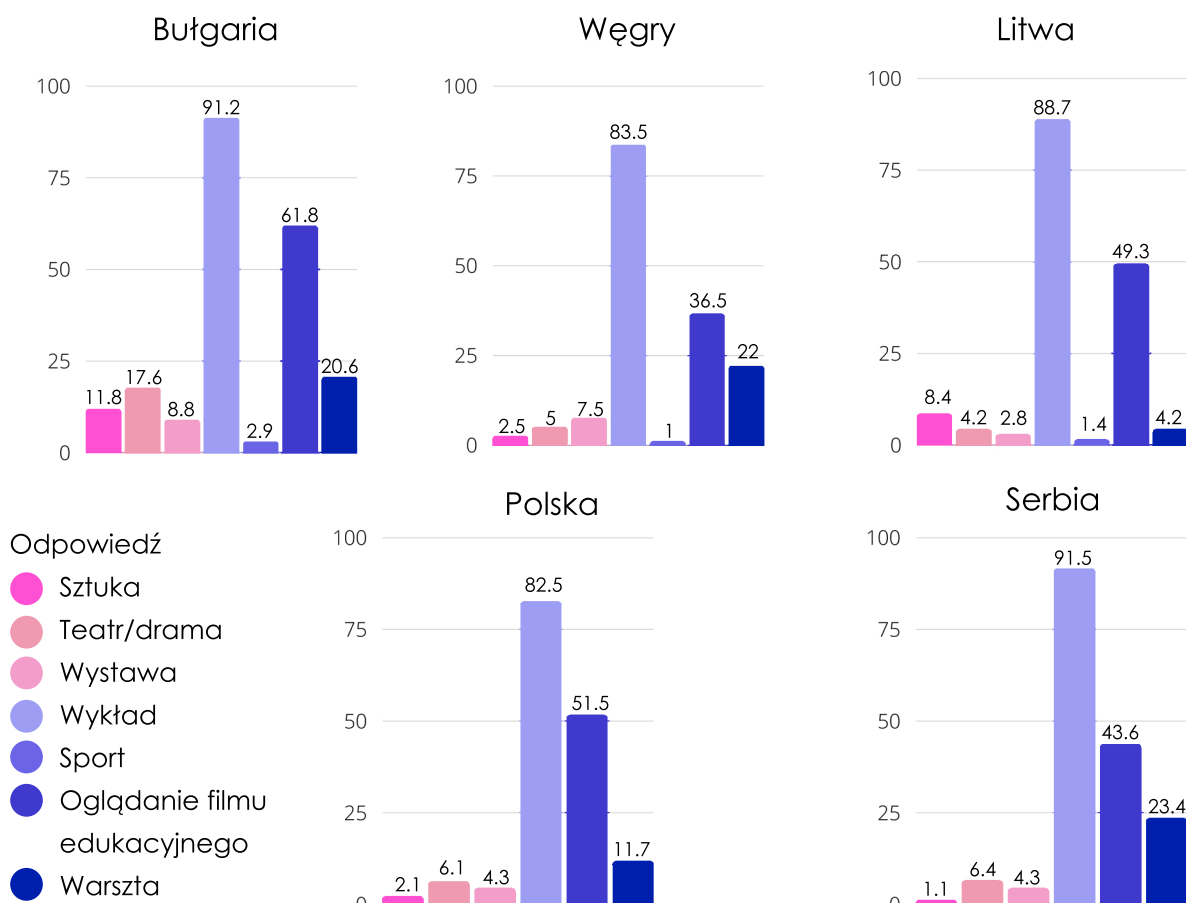
Kto ją realizował? (w szkole)

W jaki sposób została zrealizowana? (w szkole)

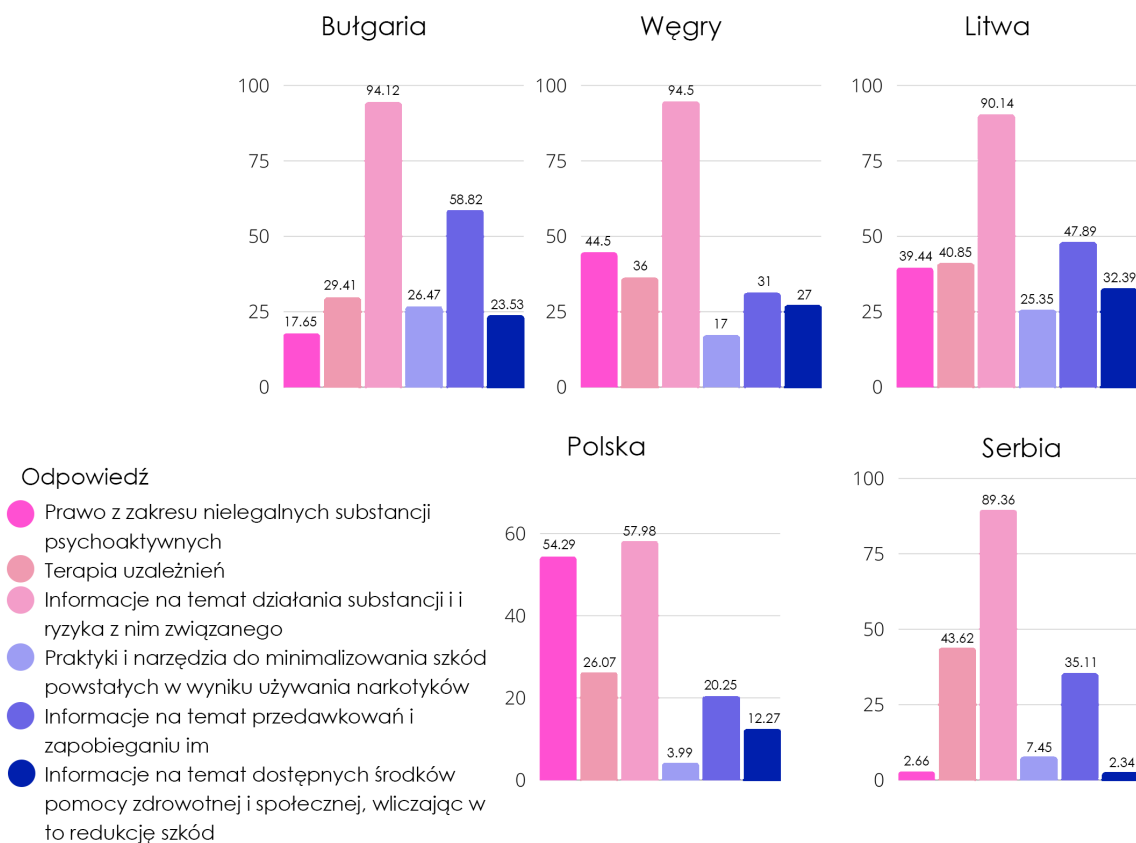

Jakie metody/aktywności zawierała? (w szkole)

Dostarczona wiedza dotyczyła głównie skutków i zagrożeń związanych z substancjami (Bułgaria 94%, Węgry 95%, Litwa 90%, Serbia 89%, Polska 58%). W Bułgarii i na Litwie drugim najczęściej wskazywanym tematem było przedawkowanie narkotyków i zapobieganie ewentualnemu przedawkowaniu; na Węgrzech i w Polsce były to przepisy regulujące kwestie nielegalnych narkotyków, a w Serbii - leczenie uzależnienia od narkotyków.

Wykres 6. Czego dowiedziałeś się podczas tych zajęć?

Kiedy proszono respondentów o ocenę jakości programu w skali od 1 (całkowicie zgadza się) do 5 (całkowicie się nie zgadza), w Polsce 61% respondentów przyznało, że nie nauczyło się wiele nowych rzeczy, 51% nie zgodziło się ze stwierdzeniem, że edukacja była prowadzona w sposób nie oszczędzający, a 47% stwierdziło, że nie mogło szczerze podzielić się swoim doświadczeniem podczas zajęć. Podobne tendencje obserwowane są w pozostałych czterech krajach. Dość mały odsetek respondentów ocenił, że dostarczone informacje były szczerze, użyteczne i oparte na dowodach. Jedynym aspektem zajęć, który został oceniony stosunkowo pozytywnie, było prowadzenie ich z poszanowaniem praw człowieka.

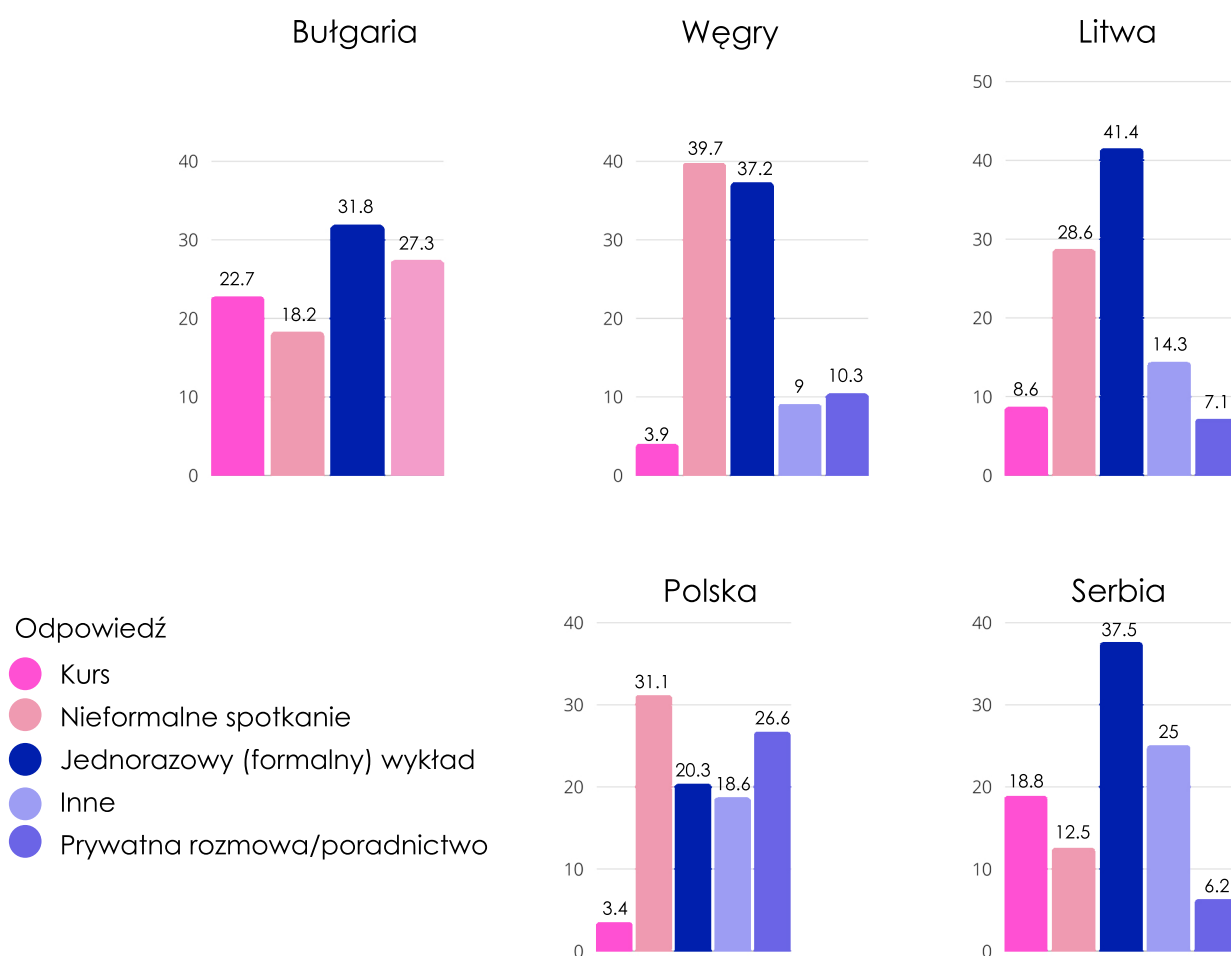
Według badań najczęstszymi miejscami, w których respondenci odbywali edukację narkotykową poza szkołami i uniwersytetami, były:

- w Bułgarii, organizacje młodzieżowe i zajmujące się redukcją szkód oraz szkolenia internetowe;
- na Węgrzech, szkolenia internetowe, organizacje młodzieżowe oraz na festiwalach i imprezach, gdzie informacje były przekazywane przez organizacje zajmujące się redukcją szkód;
- na Litwie, w organizacjach młodzieżowych i na festiwalach/oddziałach, gdzie informacje były przekazywane przez organizacje zajmujące się redukcją szkód;
- w Polsce, organizacje zajmujące się redukcją szkód, na festiwalach/ imprezach, gdzie informacje były przekazywane przez organizacje zajmujące się redukcją szkód;
- w Serbii, organizacje młodzieżowe i festiwale/imprezy, gdzie informacje były przekazywane przez organizacje zajmujące się redukcją szkód.

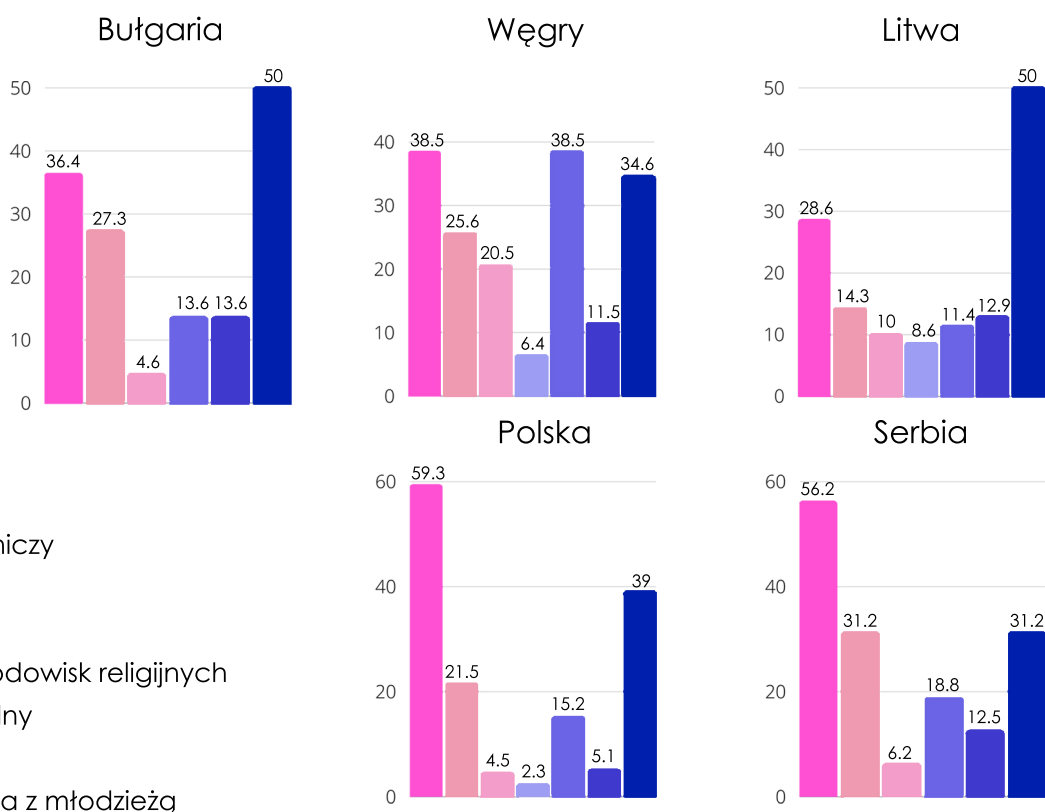
Chociaż format jednorazowych wykładów jest nadal jedną z najpopularniejszych metod prowadzenia edukacji narkotykowej nawet poza szkołą, w przypadku edukacji pozaszkolnej wskazano na większą różnorodność stosowanych metod. Informacje są przekazywane bardziej nieformalnie, przez osoby pracujące z młodzieżą, edukatorów rówieśniczych, psychologów i pracowników socjalnych.

Wykres 7. Charakterystyka edukacji narkotykowej poza szkołą

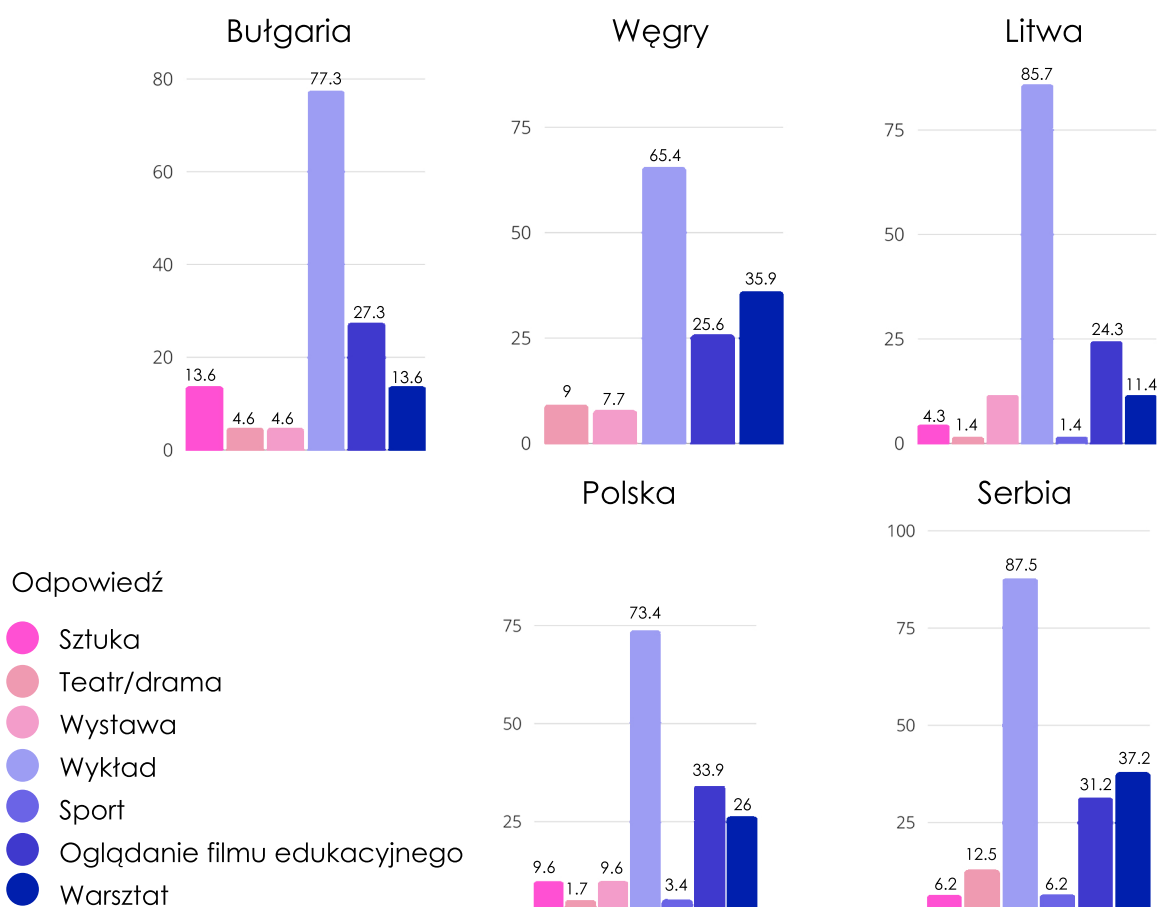
W jakiej formie była organizowana? (poza szkołą)

Kto ją realizował? (poza szkołą)

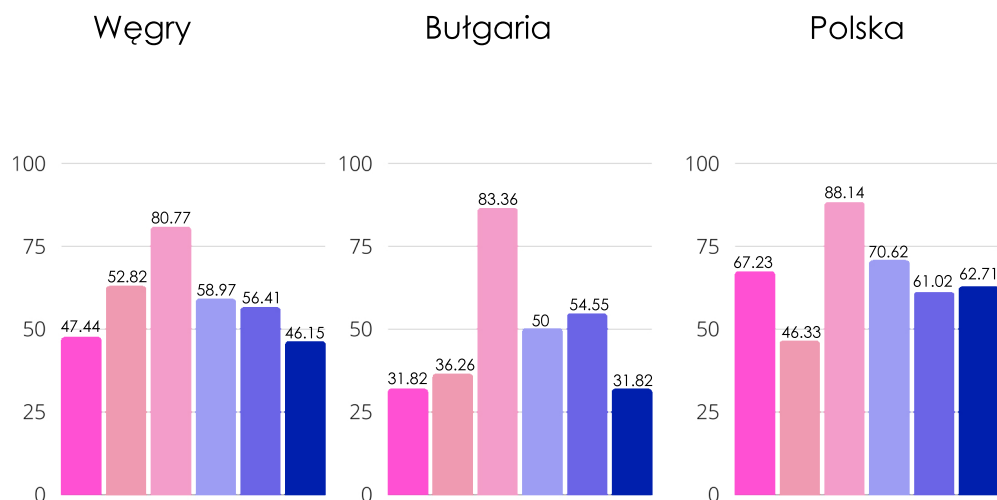

Jakie metody/aktywności zawierała? (poza szkołą)

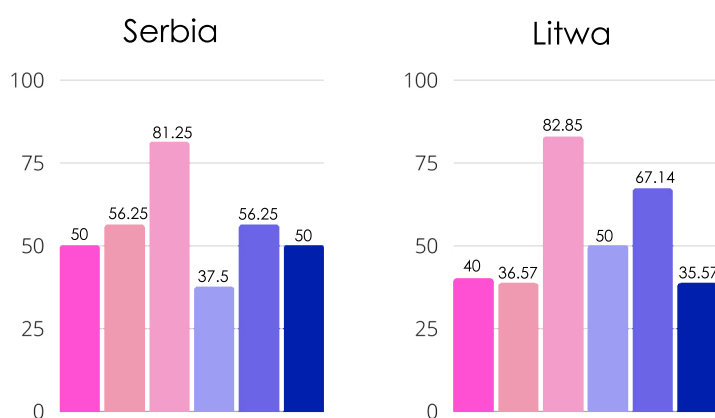
Odsetek osób wskazujących redukcję szkód, zapobieganie przedawkowaniu oraz dostęp do wsparcia i leczenia narkomanii w ramach prowadzonych zajęć był istotnie wyższy wśród osób, które uczestniczyły w programach pozaszkolnych.

Wykres 8. Jakie informacje otrzymałeś podczas zajęć?

Odpowiedź

- Prawo z zakresu nielegalnych substancji psychoaktywnych
- Terapia uzależnień
- Informacje na temat działania substancji i ryzyka z nim związanego
- Praktyki i narzędzia do minimalizowania szkód powstałych w wyniku używania narkotyków
- Informacje na temat przedawkowań i zapobieganiu im
- Informacje na temat dostępnych środków pomocy zdrowotnej i społecznej, wliczając w to redukcję szkód

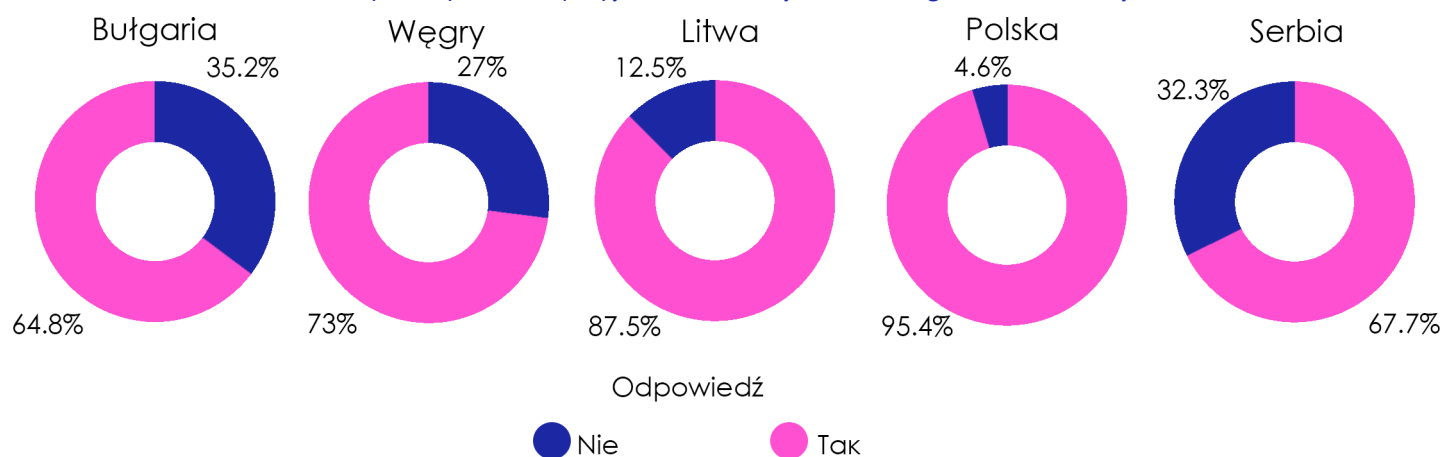
Edukacja uzyskana poza szkołą była oceniana bardziej pozytywnie; została oceniona jako mniej oszczędzająca, a uczestnicy uważali, że otrzymali więcej nowych, szczerych i użytecznych informacji niż przy edukacji uzyskanej w szkole lub na uczelni.

Ponad 50% respondentów we wszystkich pięciu krajach uznaje, że substancje psychoaktywne mogą być zarówno szkodliwe, jak i użyteczne i powinny być odpowiednio regulowane prawnie. Konopie indyjskie były uznawane za substancję najmniej szkodliwą. Większość respondentów miała pewne doświadczenie w używaniu nielegalnych narkotyków: 65% w Bułgarii, 73% na Węgrzech, 88% na Litwie, 95% w Polsce i 68% w Serbii. Najczęstszą metodą zażywania narkotyków wśród badanych jest palenie - po nim następną najczęściej wskazywaną metodą było podawanie doustne i wciąganie narkotyku. Na Litwie, 98% respondentów podjęło np. próbę palenia, 54% - podawania doustnego, a 40% - wciągania nosem. Podobne liczby odnotowano w innych krajach. Młodzież we wszystkich krajach zadeklarowała, że dość łatwo byłoby znaleźć nielegalne substancje (odpowiedzi "bardzo łatwe" i "dość łatwe" łącznie): 81% w Bułgarii, 73% na Litwie, 91% w Polsce, 78% w Serbii i 72% na Węgrzech. Znaczna część młodych ludzi była świadkiem przedawkowania nielegalnych substancji: 9% w Bułgarii, 26% na Węgrzech, 35% na Litwie, 28% w Polsce i 19% w Serbii.

W Bułgarii 45%, na Węgrzech 26%, na Litwie 44%, w Polsce 77%, a w Serbii 43% respondentów wie, czym jest redukcja szkód, natomiast 35% respondentów w Bułgarii, 27% na Węgrzech, 35% na Litwie, 15% w Polsce i 41% w Serbii nigdy o tym nie słyszało.

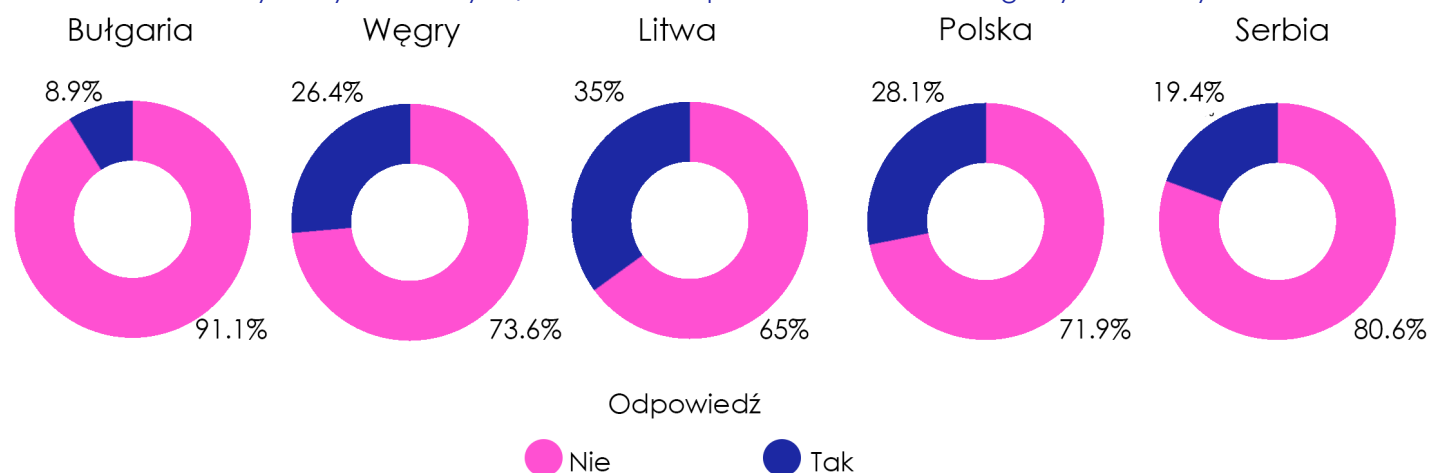
Wykres 9. Dane dotyczące używania nielegalnych substancji na przestrzeni całego życia

Czy kiedykolwiek przyjmowałeś/aś jakieś nielegalne substancje?

Wykres 10. Wskaźnik bycia świadkiem przedawkowania chociaż raz w życiu

Czy kiedykolwiek byłeś/aś świadkiem przedawkowania nielegalnych narkotyków?

Na pytanie o to, kto powinien zapewnić edukację narkotykową, większość respondentów we wszystkich krajach wymieniła wykwalifikowanych specjalistów ds. narkotyków (Bułgaria 67%, Węgry 73%, Serbia 78%, Polska 69%, Litwa 86%), psychologów, osoby pracujące z młodzieżą, rówieśników i pracowników służby zdrowia. W praktyce, szukając informacji na temat skutków i zagrożeń związanych z używaniem nielegalnych narkotyków, młodzi ludzie najczęściej korzystają z Internetu (Bułgaria 76%, Węgry 92%, Serbia 84%, Polska 93%, Litwa 88%), swoich przyjaciół lub mediów.

Z zebranych danych wynika, że większość młodych ludzi ma pewne doświadczenie w używaniu substancji, a ponad połowa uczestników we wszystkich krajach stwierdziła, że dość łatwo byłoby im uzyskać substancje nielegalne. Najczęstszą metodą podawania substancji jest palenie. Jednocześnie większość formalnej edukacji narkotykowej, jaką otrzymują młodzi ludzie, opiera się na podejściu "po prostu powiedz nie" i taktyce straszenia, a nie na szczerym, opartym na dowodach i nieosądzającym podejściu.

Wyniki badania jakościowego

Na potrzebę badania jakościowego, przeprowadzono 17 grup fokusowych online i offline, z udziałem przedstawicieli następujących grup:

- z osobami pracującymi z młodzieżą, pracownikami socjalnymi i edukatorami, którzy nie zajmują się profilaktyką, redukcją szkód ani edukacją narkotykową, ale mają dostęp do młodych ludzi;
- z osobami pracującymi z młodzieżą, pracownikami socjalnymi, edukatorami rówieśniczymi i specjalistami, którzy pracują w dziedzinie profilaktyki, redukcji szkód lub edukacji narkotykowej i mają dostęp do młodych ludzi;
- oraz z młodymi osobami, które chciały podzielić się swoimi opiniami i wiedzą na temat edukacji narkotykowej w ich kraju.

Ponadto w każdym kraju przeprowadzono co najmniej pięć częściowo ustrukturyzowanych wywiadów z przedstawicielami rządu, urzędnikami publicznymi, przedstawicielami organów ścigania, pracownikami służby zdrowia i ekspertami krajowymi ds. polityki narkotykowej i/lub edukacji narkotykowej.

Bułgaria

Część jakościowa badania w Bułgarii została zrealizowana za pomocą czterech grup fokusowych i pięciu wywiadów. Wszyscy badani stwierdzili, że ich problemy są związane głównie z brakiem wsparcia instytucjonalnego. Innym dużym problemem zidentyfikowanym przez organizacje młodzieżowe jest brak uznania dla organizacji pozarządowych jako równorzędnego partnera.

Co ciekawe, podczas gdy organizacje młodzieżowe bardzo wysoko oceniają edukację rówieśniczą, młodzi ludzie, którzy nie należą do tych organizacji, stwierdzili, że edukacja rówieśnicza nie sprawdza się w ich przypadku najlepiej. Tłumaczyli, że podczas zorganizowanej edukacji rówieśniczej w szkole, niezależnie od tematu, uczniowie nie są skoncentrowani, tylko się śmieją i nawet nie słuchają swoich rówieśników. Omawiając edukację narkotykową młodzi uczestnicy stwierdzali, że dostali *“coś na temat narkotyków, co było bardzo teoretyczne i trudne do zapamiętania”*. Jednym z ciekawych komentarzy młodych ludzi było to, że wszyscy, którzy rozmawiali z nimi o narkotykach starali się ich przestraszyć, wyjaśniając jak niebezpieczne są narkotyki i jak zrujnują im życie. Wszyscy podkreślali, że potrzebują rzetelnej wiedzy, zawierającej wszystkie możliwe punkty widzenia, i że potrzebują szansy na wyrobienie sobie własnego zdania. Młodzież zadeklarowała, że woli uczyć się o narkotykach od kogoś starszego od niej o około 10 lat, kto musi być bardzo dobrze przygotowany teoretycznie, ale też być blisko stylu życia młodych ludzi. Stwierdzili, że potrzebna jest także interaktywna forma: e-learning - bardziej atrakcyjna edukacja narkotykowa, obejmująca “fajne” filmy i quizy. Niektórzy z nich stwierdzili również, że potrzebują przedyskutować swoje osobiste odczucia związane z narkotykami i używaniem narkotyków i potrzebują przestrzeni, w której mogliby podzielić się swoimi przemyśleniami.

Wszyscy uczestnicy (młodzi ludzie i przedstawiciele organizacji) podzielali pogląd, że edukacja o narkotykach musi być prowadzona za pomocą krótkich filmów, vlogów, podcastów oraz interaktywnych kursów internetowych, w tym także z udziałem młodych ludzi, którzy mogą zaprezentować informacje z “charyzmq”, ale także z doświadczeniem.

Węgry

Na Węgrzech przeprowadzono trzy grupy fokusowe i częściowo ustrukturyzowane wywiady z trzema grupami interesariuszy. Wywiady i grupy fokusowe zostały przeprowadzone online przy użyciu systemu wideokonferencji Zoom. Wszyscy uczestnicy zostali poproszeni o podpisanie formularza zgody, a młodzi ludzie poniżej 18 roku życia zostali poproszeni o uzyskanie zgody od swoich rodziców.

Podczas wywiadów i grup fokusowych młodzi ludzie zadeklarowali, że otrzymali edukację narkotykową w formie pojedynczej prezentacji na temat ryzyka związanego z używaniem narkotyków, przedstawionej przez policjanta lub lekarza medycyny. Było to zgodne ze sprawozdaniami osób świadczących usługi związane z problematyką narkotykową oraz osób pracujących z młodzieżą, które stwierdziły, że większość programów edukacji narkotykowej prowadzona jest przez policję i innych specjalistów, którzy nie są osobami świadczącymi

usługi związane z problematyką narkotykową. Większość przedstawicieli środowiska profesjonalistów zgłosiła, że programy te składają się z jednej, formalnej prezentacji skierowanej do dużej grupy uczniów, często w obecności ich nauczycieli, gdzie nie ma możliwości konstruktywnej, szczerzej rozmowy. Ci, którzy kształcą młodych ludzi, często wiedzą mniej niż grupa docelowa, a między edukującym (zwłaszcza jeśli jest policjantem) a słuchaczami brakuje zaufania. *“Policja ma za zadanie utrzymywać prawo i porządek, a nie edukować młodych ludzi w kwestiach zdrowotnych”* - powiedział ekspert ds. narkotyków (I14). Wiarygodność była dla młodych ludzi bardzo ważnym aspektem edukacji narkotykowej: prawie wszyscy uczestnicy wskazali, że mogą przyjmować informacje tylko od dorosłych, którzy wiedzą, o czym mówią - to znaczy, mają doświadczenie życiowe i/lub dokładną wiedzę zawodową.

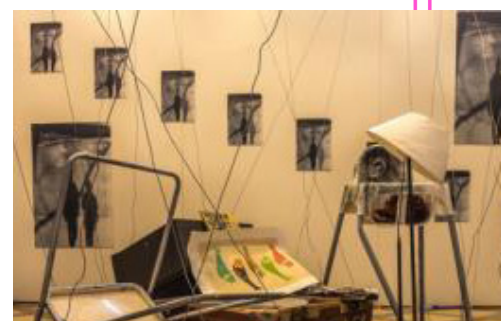
Kryminalizacja używania narkotyków była wymieniana przez kilku respondentów jako kluczowa bariera w zajęciu się w otwarty sposób problemami związanymi z narkotykami wśród młodych ludzi. Czterech respondentów (I5, I6, I7, I14), którzy pracują głównie z wysoko zmarginalizowanymi dziećmi romskimi, zgłosiło, że ubóstwo, przemoc domowa, wczesne macierzyństwo, bezrobocie, porzucanie nauki, brak umiejętności rodzicielskich oraz słaby dostęp do mieszkań, zdrowia i opieki społecznej to główne problemy tych społeczności. *“Używanie narkotyków jest tylko jednym z objawów dla tych młodych ludzi”* - powiedział jeden z respondentów. *“Nie możemy zająć się problemem zażywania narkotyków wyłącznie bez zajęcia się tymi nierównościami strukturalnymi, które są źródłem problemów narkotykowych”*. (I6) Według respondentów powszechna edukacja narkotykowa, bez wspierania młodych ludzi w dążeniu do innego życia, nie ma sensu w tych społecznościach.

Zarówno młodzi ludzie, jak i specjaliści podkreślali, że generalnie młodzież ma lepszą wiedzę i zrozumienie tematów związanych z używaniem narkotyków i jego skutkami niż starsze pokolenia. Rola redukcji szkód została podkreślona przez wielu uczestników. *“Ci, którzy już używają narkotyków, muszą wiedzieć, jak ich używać i jak unikać wypadków, takich jak np. bad trip”*. (P1F1) Młodzi ludzie doceniali tych pedagogów, którzy potrafili stworzyć z nimi opartą na zaufaniu, nieformalną rozmowę, mówiąc o osobistych doświadczeniach. Jeden z uczestników podkreślił, że *“młodzi ludzie dużo wiedzą o narkotykach; nie ważne jest dzielenie się informacjami, nie o chemii, ale słuchanie tych, którzy mają osobiste doświadczenia”* (P1F1).

Było to zgodne z tym, co mówili profesjonalści, że ich młodzi klienci *“mają dużo informacji na temat narkotyków, ale nie mają emocjonalnej dojrzałości i doświadczenia, aby podejmować świadome i odpowiedzialne decyzje dotyczące ich życia lub kontrolować ich emocje i zachowanie”*. (I1)

Respondenci przedstawili kilka istniejących programów jako przykłady dobrej praktyki w zakresie edukacji narkotykowej:

- Program **Köztes Átmenetek** (“Transformacje”)⁷⁰ jest prowadzony przez budysepszteńską organizację pozarządową. Jest to interaktywna wystawa, na której młodzi ludzie mogą odwiedzić pięć sal z różnymi instalacjami przedstawiającymi różne sceny związane z używaniem narkotyków. Około 90-minutowy program ma na celu poprawę samoświadomości młodych ludzi poprzez omówienie z nimi różnicy między używaniem rekreacyjnym a uzależnieniem, ryzyka związanego z różnymi substancjami oraz sposobów na zmniejszenie szkód. Wystawa jest otwarta dla klas szkolnych, które mogą uczestniczyć w zajęciach pozalekcyjnych, bez udziału swoich nauczycieli.

- Budapesztański program rówieśniczy **Fundacji Tiszty Jövőért**⁷¹ dla uczniów szkół średnich składa się z trzech modułów (samoświadomość, informacja o narkotykach, rozwój umiejętności). Program wykorzystuje różne interaktywne metody, w tym gry w małych grupach, dramaty, oglądanie i omawianie filmów oraz reagowanie na symulowane sytuacje. Jest to program szkolny.

70 <https://www.koztesatmenetek.hu/kiallitas>.

71 <http://www.tisztajovoert.hu>

- Program profilaktyczny prowadzony przez organizację pozarządową **INDIT** w mieście Pecz zapewnia małym grupom uczniów szkół podstawowych i średnich zajęcia z dramy, interaktywną naukę i rozwój umiejętności.
- Program profilaktyczny w zachodnich Węgrzech jest oferowany w szkołach przez **KIMMTA**, organizację opartą na wierze, finansowaną przez Kościół Reformowany, z naciskiem na rozwój umiejętności społecznych.
- Program profilaktyczny prowadzony przez **RÉV**, organizację charytatywną opartą na wierze, finansowaną przez Kościół Katolicki w Peczu, koncentruje się na uczniach szkół podstawowych i średnich oraz dzieciach w rodzinach zastępczych, wykorzystując interaktywne metody i dramę.
- Stowarzyszenie **Életre Való**⁷² prowadzi programy dla dzieci w rodzinach zastępczych. Część z tych programów zawiera edukację narkotykową - nie bezpośrednio, ale poprzez uczenie ich, jak tworzyć filmy i opowiadać własne historie.
- **Fundacja Łazarza** prowadzi wybiórczy program profilaktyki narkotykowej dla wysoko zmarginalizowanych młodych Romów w odizolowanych osadach w północno-wschodnich Węgrzech, oferując alternatywną formę spędzania wolnego czasu i wsparcie dla młodych rodziców (w wieku 17-20 lat) w celu poprawy umiejętności wychowawczych.
- **Stowarzyszenie Lélektér** w mieście Veszprém prowadzi program edukacji rówieśniczej skierowany do uczniów szkół średnich, szkoląc ich, by pomagali sobie nawzajem, pracowali jako społeczność i bronili swoich praw.
- **Oddział RÉV w Kecskemét**, organizacja charytatywna finansowana przez Kościół Katolicki, prowadzi w Kecskemét program zapobiegania narkomanii. Jest to pozaszkolny program dla dzieci w wieku szkolnym, z prezentacją na temat narkotyków, odgrywaniem ról w małych grupach oraz dyskusjami na temat ryzyka związanego z używaniem narkotyków i sposobów jego ograniczania.
- **Prowadzony przez Fundację Tiszty Jövőért**⁷³ w Budapeszcie program "Bezpieczniejsze życie nocne" obejmuje szkolenia dla młodzieży na temat bezpieczniejszego życia nocnego, a także na temat redukcji szkód spowodowanych przez podejmowanie zachowań ryzykownych. Program realizowany jest na podstawie umowy z Dürerem Kertem, jednym z klubów tanecznych/ sal koncertowych w Budapeszcie. Dwudziestu edukatorów rówieśniczych, głównie psychologów, pracuje w ramach programu jako wolontariusze.
- **Dát2 Psyhelp**⁷⁴ to oparty na współpracy z rówieśnikami program bezpieczniejszego życia nocnego i redukcji szkód, skierowany do undergroundowych imprez i festiwali Goa; około 60 młodych ludzi pracuje w programie na zasadzie wolontariatu, wszyscy są rówieśnikami i nie ma hierarchii pracy. Edukatorzy rówieśniczy biorą udział w jednodniowych szkoleniach.
- Organizacja pozarządowa **Blue Point**⁷⁵ rozpoczęła dwie kampanie edukacyjne, aby zachęcić ludzi do zaprzestania picia ('Trzeźwy listopad') lub palenia marihuany ('Tépőzár') na jeden miesiąc. Te dwie kampanie miały na celu edukowanie społeczeństwa w zakresie ryzyka związanego z używaniem narkotyków bez demonizowania osób zażywających narkotyki, a kampanie były dobrze nagłośnione w mediach.

Litwa

Przeprowadzono w sumie pięć wywiadów z ekspertami, pięć indywidualnych wywiadów z pracownikami młodzieżowymi zajmującymi się redukcją szkód oraz trzy grupy fokusowe na potrzeby części jakościowej badania. W pierwszej grupie fokusowej, z udziałem przedstawicieli organizacji pracujących z młodzieżą, ale nie zajmujących się profilaktyką i redukcją szkód, wszyscy uczestnicy, poproszeni o ocenę edukacji narkotykowej istniejącej na Litwie, uznali ją za bardzo słabej jakości i nieobiektywną: *"jednostronną, w której młodym ludziom mówi się tylko, że narkotyki są złe i zakazane"*. Uczestnicy zauważyli również, że wykłady te są często prowadzone przez policjantów. Omawiając rolę organizacji zajmujących się redukcją szkód w edukacji narkotykowej, wszyscy badani zgodzili się, że organizacje zajmujące się redukcją szkód powinny być w jakiś sposób włączone do działań edukacyjnych w zakresie problematyki narkotykowej.

Druga grupa fokusowa, składająca się z osób pracujących z młodzieżą, pracowników socjalnych, edukatorów peer-to-peer oraz specjalistów, którzy pracują w obszarze profilaktyki i redukcji szkód oraz mają dostęp do

72 <http://www.eletrevalo7szokas.hu>

73 <https://www.facebook.com/tisztajovoert/>.

74 <https://www.facebook.com/psy.help.team>

75 <http://kekpont.hu>

młodych ludzi, była najtrudniejsza do zorganizowania, ponieważ jest bardzo mało organizacji pracujących w tej dziedzinie, a jeszcze mniej chętnych do udziału w tych badaniach. W efekcie w grupie fokusowej wzięło udział pięciu uczestników i odbyło się pięć osobnych, półstrukturalnych wywiadów z różnymi specjalistami, w tym z lekarzami, psychologiem i politykami.

Wszyscy uczestnicy, poproszeni o opisanie skutecznej edukacji narkotykowej, zgodzili się, że powinna ona być oparta na nauce, dostarczać obiektywnych informacji, a także powinna być efektem współpracy między instytucjami edukacyjnymi, instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, prowadzona przez specjalistę (specjalnie przeszkolonych pracowników młodzieżowych i rówieśników.) Uczestnicy wymieniali kryminalizację stosowania narkotyków jako główną barierę w prowadzeniu edukacji narkotykowej: *"Myślę, że problem polega na tym, że wszystko jest penalizowane. Przynajmniej mówienie o tych problemach nie powinno być tematem tabu"*.

Wszyscy dyskutanci w grupie fokusowej złożonej z młodzieży przyznali, że szukają informacji o narkotykach/użyciu narkotyków w Internecie. Głównymi przedmiotami zainteresowania są krótko- i długoterminowe efekty i skutki uboczne, dawkowanie, czas trwania, legalność, reakcje chemiczne w organizmie oraz mieszanie narkotyków; dwóch uczestników wspomniało, że poszukują również pochodzenia substancji i historii. Wszyscy uczestnicy zgodzili się, że edukacja narkotykowa w ich kraju jest bardzo słaba, ponieważ to głównie przerażające obrazy i ostrzeżenia, że "narkotyki są złe". Wszyscy bez wątplenia zgodzili się, że bardzo ważne jest włączenie obiektywnej, informacyjnej edukacji narkotykowej do programów szkolnych: *"Byłoby wspaniale, gdyby edukacja była bardziej racjonalna, ta informacja byłaby bezstronna, ponieważ to, co mamy teraz i co mieliśmy wcześniej, to jednostronna informacja emocjonalna"*. Wszyscy uczestnicy zgodzili się, że każdy, kto rozmawia z młodymi ludźmi o narkotykach, powinien być wyszkolonym specjalistą z doświadczeniem, a nie tylko wiedzą teoretyczną.

Jako dobry przykład organizacji pracujących z młodymi ludźmi nad kwestiami polityki narkotykowej uczestnicy wymienili [Young Wave](#), organizację pozarządową założoną przez młodych ludzi w celu promowania aktywnej postawy obywatelskiej i monitorowania postępu naukowego w polityce narkotykowej. Zapewnia usługi w zakresie redukcji szkód podczas imprez oraz organizuje kampanie obywatelskie, dyskusje i szkolenia. Organizacja prowadzi również audycję radiową [PrePartis](#), na której co drugi piątek odbywają się dyskusje na temat różnych aspektów zażywania narkotyków, polityki narkotykowej i redukcji szkód.

Polska

Część jakościowa badania w Polsce obejmowała wywiady i grupy fokusowe łącznie z 33 osobami, w tym z przedstawicielem organów ścigania, dwoma ekspertami ds. polityki narkotykowej, pracownikiem służby zdrowia i osobą publiczną. Największe zainteresowanie badaniem okazali przedstawiciele organizacji działających w obszarze profilaktyki i redukcji szkód, a także młodzież używająca substancji psychoaktywnych.

Zdaniem badanych, edukacja narkotykowa w Polsce opiera się na strachu i często fałszywych informacjach, czy po prostu stereotypach. Informacje na temat redukcji szkód są marginalne, a nauczyciele nie mają wiedzy pozwalającej na prowadzenie takich zajęć.

"Nikt nigdy nie tłumaczył konkretnie czym jest dany narkotyk, tylko jakby pewien concept 'dopalacz'. Nie wiadomo co to jest, ale trzeba się wystrzeżać. Więc takie też straszenie, na zasadzie, że sobie raz spróbujesz i umrzesz." PLF3/2-P2

Zajęcia te rzadko były pozytywnie oceniane przez uczniów. Jedynie nauczyciele i policjant mają lepszą opinię na temat skuteczności edukacji narkotykowej w szkołach. Zajęcia te, zdaniem uczniów, odbywały się w ramach

lekcji chemii, biologii i edukacji seksualnej, a także w ramach ogólnych apeli szkolnych dla całej społeczności, na sali gimnastycznej/auli, czy na wycieczkach szkolnych.

Większość studentów nie ma żadnego doświadczenia w edukacji narkotykowej na uczelniach wyższych. Respondenci stwierdzili, że jeśli edukacja narkotykowa jest prowadzona na uniwersytetach, to jest ona na różnym poziomie w zależności od kierunku studiów. Próby organizowania oddolnych inicjatyw edukacyjnych w oparciu o rówieśnicze koła naukowe na uniwersytetach zostały podjęte, ale nie są kontynuowane.

Drugim najczęściej wskazywanym źródłem edukacji narkotykowej wśród badanych młodych ludzi jest Internet. Wskazywali na takie strony jak: [researchgate](#) (baza danych badań naukowych), [hyperreal.info](#) (forum tematyczne), [pillreports.net](#) (baza danych wzorów tabletek), [psychonautwiki.org](#) (drug wikipedia), i tzw. trip raporty. Do najczęściej poszukiwanych informacji należą: dawkowanie, sposób działania substancji, czas trwania działania substancji, skutki uboczne, szkodliwość, wpływ na mózg, regulacje prawne, a także postępowanie w przypadku pobytu w areszcie z powodu posiadania substancji. W swoim stanowisku przedstawicielka służby zdrowia podkreśliła, jak skuteczna może być obecność influencerów i osób medialnych w kampaniach profilaktycznych.

“Uważam że powinny być wykorzystywane, osoby które mają jakiś autorytet, które są sławne w jakiś sposób i chociażby teraz w dobie instagrama myślę że gdyby wszystkie te insta gwiazdy też mówiły w ten sposób, były zaangażowane w jakieś projekty to też wyglądałoby to lepiej.” PLI-H

Obecnie młodzi ludzie przyjmują wzorce zachowań od znanych osób. Influencerzy z dużą ilością obserwatorów, którzy mają na swoich kontach treści istotne społecznie i którzy zajmują się ważnymi zagadnieniami, wydają się być bardzo dobrym medium do promowania kampanii/projektów/informacji.

Przedstawiciele organizacji zajmujących się redukcją szkód mówili o braku swobody w świadczeniu usług edukacyjnych i redukcji szkód. Ograniczenia te pochodzą z różnych źródeł: obowiązujących przepisów, problemów z organizatorami imprez (w przypadku osób pracujących w środowisku imprezowym przy podejmowaniu działań typu outreach), czy też niezrozumienia założeń leżących u podstaw działań.

“Wielu rzeczy nie możemy zrobić bo nie pozwala na to prawo, bo nie pozwala na to organizator klubu i tego typu rzeczy. Nie możemy pełni serwować usług redukcji szkód, tak jak jest to zalecane bo mamy ograniczenia ze strony otoczenia.” PLF2/2-P2

Respondenci wskazywali na znaczne niedofinansowanie w tym obszarze. Pieniądze z budżetu przeznaczone są na nieefektywne kampanie (plakaty, reklamy w mediach), a redukcja szkód powinna być realizowana w działaniu. Projekty typu outreach realizowane są tylko w dużych ośrodkach miejskich. Specjalista ds. polityki narkotykowej zauważył problemy z finansowaniem programów redukcji szkód w Polsce. Większość środków krajowych przeznaczonych na działania związane z przeciwdziałaniem narkomanii (i tak jest ich niewiele) trafia do organizacji, które prowadzą takie działania od dłuższego czasu i są oparte na modelu abstynencyjnym. Polskie organizacje zajmujące się redukcją szkód oraz duża liczba innych organizacji pozarządowych działają od projektu do projektu. Polskie organizacje zajmujące się redukcją szkód nie otrzymują znaczącego wsparcia ze strony rządu czy instytucji państwowych, zarówno w zakresie finansowania, jak i w kwestiach administracyjnych (patronat, pomoc w znalezieniu lokalu, etc.). Organizacje zajmujące się redukcją szkód spotykają się również z represjami ze strony rządu. Badany wspominał o raporcie Kalety - raporcie wiceministra sprawiedliwości na temat działalności organizacji pozarządowych zajmujących się redukcją szkód i edukacją w zakresie HIV/AIDS i chemsex. Działalność tych organizacji została wymieniona w raporcie, a następnie pokazana w ogólnopolskiej telewizji i przedstawiona jako promocja zażywania narkotyków, aby wywołać medialny skandal przy okazji wyborów prezydenckich w Polsce w 2020 roku. Przedstawiciel służby zdrowia również skarżył się na trwający skandal medialny przeciwko organizacjom zaangażowanym w działania o charakterze edukacyjnym. Jest to bardzo niepokojący sygnał, wskazujący, że organizacje działające w tym obszarze mogą wkrótce mieć jeszcze większe problemy.

“A w naszym kraju zresztą jest kolejna burza o to że właśnie jest ta redukcja szkód, chociażby Warszawie a naszej partii rządzącej się to bardzo nie podoba i właśnie jest taka nagonka na nas że my wręcz promujemy, narkotyki, zachęcamy do używania, a nikt nie patrzy na to, że staramy się uświadamiać ludzi i działać w taki sposób, że i tak każdy podejmie decyzję taką jaką będzie chciał.” PLI-H

Młodzi ludzie stwierdzili, że nie są traktowani jak partnerzy w rozmowie. Nauczyciele i policjanci nie mają wspólnych doświadczeń i języka z młodzieżą, a brak zaufania do nich wyklucza młodych ludzi z dyskusji. Grupa badanych młodych ludzi wskazała, że chcieliby być edukowani przez osoby, które mają doświadczenie z substancjami, a także osoby, które mogą prowadzić terapię związaną z problemowym używaniem substancji,

osoby z organizacji profilaktycznych, oraz osoby im bliskie. Ważne było dla nich, aby edukacja narkotykowa była prowadzona w sposób, który nie lekceważy odbiorców i aby komunikacja nie koncentrowała się na negatywnych lub pozytywnych skutkach zażywania narkotyków, ale opierała się na rzetelnej wiedzy i faktach. Według niektórych badanych młodych ludzi dobrym rozwiązaniem byłoby, gdyby nauczyciel nie uczestniczył w zajęciach prowadzonych przez osobę spoza szkoły. Jeśli chodzi o formę zajęć, uważali oni, że dyskusje, burze mózgów, psychodramy i wykłady połączone z warsztatami (w tym warsztatami testowania substancji) - czyli z aktywnym udziałem - byłyby właściwe. Uznali, że ważne jest, aby treści wychodzące od wykładowców były mniej dyrektywne, a bardziej prowokowały do myślenia, angażowały i prowadziły we właściwą stronę. Jako dobry pomysł wskazali możliwość zadawania prowadzącemu anonimowych pytań zapisanych na karteczkach, a następnie wrzuconych do pudełka i losowanych przez prowadzącego aby następnie na nie odpowiedział (to samo robi się w edukacji seksualnej).

Oczywiste jest, że w Polsce, w obecnych warunkach, nie jest możliwe, aby osoby z odpowiednimi umiejętnościami prowadziły edukację narkotykową we wszystkich szkołach. Dlatego młodzi ludzie zwracali uwagę na konieczność zapewnienia nauczycielom, którzy niechętnie prowadzą takie lekcje, materiałów, takich jak podręczniki, scenariusze lekcji i filmy do pokazania na zajęciach. Dobrą praktyką stosowaną przez część respondentów jest rozmowa na trudne tematy w prywatnych, lub mniejszych, zaufanych grupach. Zwrócono uwagę, że generalnie komunikaty informacyjne mogą być przekazywane w dużych grupach, ale bardziej interaktywne, angażujące tematy powinny być omawiane w mniejszych grupach o większym stopniu zaufania.

Serbia

Formalna edukacja w zakresie problematyki narkomanii w Serbii została zredukowana do programów profilaktycznych, które mają na celu przekonanie młodych ludzi, że nie powinni używać narkotyków. Programy profilaktyczne nie są dostosowane do istniejących wzorców zażywania narkotyków wśród młodych ludzi. Od wczesnej młodości młodzi ludzie dowiadują się o istnieniu różnych rodzajów nielegalnych substancji, o których otrzymują informacje głównie przez Internet, środki masowego przekazu i przyjaciół. Substancje psychoaktywne są tematem wszechobecnym, a dla większości młodych ludzi jest pewne, że w pewnym momencie zetkną się z nimi. Młodzi ludzie mają większe zaufanie do źródeł nieformalnych, ponieważ posiadanie substancji psychoaktywnych jest przestępstwem; dlatego rozmowa o używaniu tych substancji jest dla nich często tematem tabu. Tak więc młodym ludziom łatwiej jest rozmawiać z kimś, kto jest młody jak oni i komu mogą zaufać, że nie będzie ich osądzać, przekonywać ani kompromitować w żaden inny sposób.

W części jakościowej tego badania przeprowadzono wywiady z pięcioma edukatorami rówieśniczymi z organizacji, które realizują programy redukcji szkód, a także z dwoma pracownikami organizacji, które realizują programy rehabilitacyjne, resocjalizacyjne, a niekiedy także profilaktyczne. Ponadto, w grupach fokusowych uczestniczyło dziewięć osób z organizacji młodzieżowych, które nie zajmują się problematyką narkotykową, ale stykają się z tą tematyką, cztery osoby z organizacji pracujących z osobami LGBTQI+ oraz jeden przedstawiciel organizacji pracującej z osobami młodymi, które są nosicielami wirusa HIV. Ważny wgląd w istniejące programy profilaktyczne uzyskano dzięki rozmowom z przedstawicielem Biura ds. Zwalczenia Narkotyków Rządu Republiki Serbskiej, a także z przedstawicielami organizacji społeczeństwa obywatelskiego realizujących programy związane z narkotykami, zaproszonych do udziału w komisjach ds. walki z narkomanią w szkołach, które realizują głównie programy rehabilitacyjne i resocjalizacyjne. Kolejne grupy fokusowe obejmowały dziesięć młodych osób, które podzieliły się swoimi doświadczeniami w zakresie edukacji narkotykowej w Serbii.

Wszyscy respondenci wskazali, że większość istniejących organizacji zajmujących się redukcją szkód koncentruje się na świadczeniu usług i tworzeniu programów dla osób używających narkotyków w formie iniekcji, a nie na edukacji narkotykowej czy ogólnie na młodzieży. Usługi w zakresie edukacji narkotykowej w placówkach oświatowych należą w większości do domeny profilaktyki uniwersalnej. Z drugiej strony, programy profilaktyczne, które dostarczają informacji o narkotykach, nie są wdrażane systemowo, ale z inicjatywy społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych lub młodzieżowych, szkół, psychologów szkolnych czy osób prywatnych. Programy edukacji rówieśniczej w Serbii są prowadzone głównie w środowiskach pozaszkolnych i nieformalnych i są realizowane przez organizacje pozarządowe lub młodzieżowe.

Podczas dyskusji w grupach fokusowych młodzi ludzie mówili głównie o używaniu konopi indyjskich i alkoholu, podczas gdy inne nielegalne substancje psychoaktywne, o których była mowa, to heroina, psychodeliki i stymulanty. Mówiąc o edukacji w szkołach, młodzi ludzie najczęściej wspominali o heroinie, ponieważ jest to substancja, o której nauczyciele (zazwyczaj policjanci lub byli uzależnieni) najwięcej mówią na wykładach. Trzech młodych ludzi stwierdziło, że nie ufają placówkom służby zdrowia: *“Nie wydaje mi się, żeby mieli tam jakieś konkretne programy psychoterapeutyczne; w większości umieszczają cię na jakiejś terapii narkotykowej. Nie ma żadnego indywidualnego podejścia, jeśli dobrze zrozumiałem.”* (P3F2) Dwoje z nich powiedziało

również, że problem pojawia się, gdy ludzie są oficjalnie zarejestrowani jako "uzależnieni" w tych instytucjach. Dwoje młodych ludzi wolaloby polecić prywatnego terapeutę przyjacielom, którzy mają problem z używaniem narkotyków.

Uczestnicy, którzy otrzymali jakąś formę edukacji narkotykowej w szkołach, zidentyfikowali zastraszanie, potępienie, narzucanie, przekonywanie i poczucie wstydu jako dominujące zasady tych zajęć. Młodzi ludzie zwracali uwagę, że chcieliby mieć możliwość bardziej otwartego mówienia o narkotykach. Jako najbardziej efektywny format nieformalnej edukacji narkotykowej wymieniali filmy w Internecie (serwisy społecznościowe i YouTube). Uważają, że ktoś w ich wieku powinien z nimi rozmawiać, ale ważniejsze jest, by *"osoba, która o tym mówi, miała przynajmniej jakieś doświadczenie, czy się o tym dowiedziała, czy też robiła. Teraz każdy może przyjść i powiedzieć mi, jak to jest, nie wiedząc nawet, co to jest"*. Specjaliści nalegają na współpracę międzysektorową: *"Myślę, że powinny istnieć prawdziwe multidyscyplinarne zespoły. Psychologowie, psychiatry, pedagodzy, społeczeństwo obywatelskie, nie tylko lekarze"*. (SG1) W ten sposób rówieśnicza edukacja narkotykowa, niezależnie od tego, czy pochodzi od młodych ludzi, czy od osób, które mają doświadczenie w używaniu narkotyków, jest uznawana za skuteczne podejście, jeśli jest stosowana w synergii z wiedzą ekspercką.

Wnioski i rekomendacje

Zgromadzone materiały dowodzą, że młodzi ludzie stykają się z różnymi rodzajami nielegalnych substancji od wczesnej młodości, z których najbardziej rozpowszechnione są konopie indyjskie, amfetaminy i MDMA/ecstasy. Ponad połowa uczestników we wszystkich krajach stwierdziła, że uzyskanie nielegalnych substancji byłoby dla nich dość łatwe. Najczęstszą metodą zażywania jest palenie. Jednocześnie duża część formalnej edukacji narkotykowej, którą otrzymują młodzi ludzie, opiera się na podejściu "po prostu powiedz nie" i taktyce straszenia, a nie na szczerym, opartym na dowodach i nieosądzającym podejściu.

Większość uczestników badania otrzymała jakąś formę edukacji narkotykowej w szkołach i wspomniła o braku nieformalnych możliwości kształcenia. Uczestnicy ze wszystkich pięciu krajów stwierdzili również, że osoby prowadzące edukację narkotykową często posiadają jedynie teoretyczną wiedzę na temat substancji i nie mogą odnosić się do doświadczeń, z jakimi spotykają się młodzi ludzie. Brak zaufania do edukatorów wśród uczniów, kryminalizacja narkotyków, niedofinansowanie i wykluczenie redukcji szkód wymieniane były jako główne bariery w zapewnieniu wysokiej jakości edukacji narkotykowej. W związku z tym młodzi ludzie wolą uzyskiwać informacje z Internetu lub od swoich przyjaciół i rówieśników.

Najpopularniejsze tematy, których poszukują młodzi ludzie, to:

- informacje o substancjach i zagrożeniach;
- dostępne usługi redukcji szkód;
- prawa regulujące używanie narkotyków i ich egzekwowanie;
- dostępna pomoc prawna w sprawach związanych z przestępstwami związanymi z prawem narkotykowym;
- informacje na temat przedawkowań narkotyków i zapobiegania im;
- organizacje młodzieżowe pracujące z osobami używającymi narkotyków;
- leczenie uzależnienia od narkotyków.

Zainteresowane strony, z którymi przeprowadzono rozmowy - młodzi ludzie i przedstawiciele organizacji zajmujących się redukcją szkód, profilaktyką i organizacjami młodzieżowymi - zgadzają się, że istniejąca edukacja narkotykowa jest nieskuteczna i nie uwzględnia potrzeb i wzorców używania substancji psychoaktywnych wśród młodych ludzi. Organizacje młodzieżowe powinny nawiązać współpracę ze specjalistami ds. redukcji szkód i włączyć młodych ludzi w opracowywanie treści zajęć. Edukacja narkotykowa, aby była skuteczna, powinna być prowadzona:

- przez osobę, która przeszła specjalne szkolenie w zakresie używania substancji i ma doświadczenie w używaniu substancji z pierwszej ręki;
- w sposób nieosądzający, oparty na dowodach naukowych;
- w sposób interaktywny, z wykorzystaniem angażujących, nowoczesnych narzędzi i platform;
- najlepiej w małych grupach w bezpiecznym środowisku;
- w formacie otwartego i szczerego dialogu.

Edukacja narkotykowa powinna rozwijać krytyczne myślenie, a nie stosować proste taktyki straszenia, które prowadzą jedynie do braku zaufania do wychowawców wśród młodych ludzi i odsuwają ich od usług. Skuteczna edukacja narkotykowa powinna być wszechstronna, interaktywna, oparta na dowodach, nieosądzająca, dostosowana do wieku, a także formalna i nieformalna, uznająca różne koncepcje zdrowia, rodziny i społeczności, związane z różnymi grupami docelowymi, szanująca prywatność i wolność jednostki, wrażliwa kulturowo i społecznie, zgodna z zasadami etyki i prawami człowieka, promująca krytyczne myślenie i przyczyniająca się do dobrego samopoczucia młodzieży.

Załącznik

Metodologia oceny edukacji narkotykowej

Metodologia ta została opracowana w ramach programu **LEt's Talk about drugs - new MEthods of communication with youth - LET ME finansowanego przez Komisję Europejską (program ERASMUS+)**. Celem projektu jest wsparcie osób pracujących z młodzieżą, edukatorów (edukatorów rówieśniczych), streetworkerów, specjalistów redukcji szkód pracujących bezpośrednio z młodzieżą, która może potencjalnie używać narkotyków lub już ich używa, poprzez innowacyjne podejścia i metody edukacji narkotykowej.

Partnerzy projektu: Eurasian Harm Reduction Association (EHRA), Litwa; Young Wave, Litwa; Youth Organisations for Drug Action (YODA) Polska; Rights Reporter Foundation (Jogriporter alapítvány), Węgry; VAKU (Valo-Szinu Kulturális- es Ifjúsági Egyesület), Węgry; Center for Humane Policy, Bułgaria; Foundation SMART, Bułgaria; Re Generation (Nevladina organizacija RE GENERACIJA), Serbia.

Wprowadzenie

Jako społeczeństwo, od ponad wieku staramy się zapobiegać używaniu narkotyków przez młodych ludzi. Stosowano różne metody, aby przekonać młodych ludzi do abstynencji. Istniejące międzynarodowe wytyczne dotyczące edukacji antynarkotykowej są sformułowane w kontekście profilaktyki: Podręcznik EMCDDA Europejskie standardy jakości w profilaktyce uzależnień od narkotyków,⁷⁶ Portal najlepszych praktyk EMCDDA: Interwencje profilaktyczne dla młodzieży szkolnej,⁷⁷ Edukacja szkolna UNODC w zakresie zapobiegania narkomanii,⁷⁸ Międzynarodowe Standardy Zapobiegania Używaniu Narkotyków UNODC/WHO,⁷⁹ przewodnik dyskusyjny UNODC Youth Initiative.⁸⁰ Kiedy mówimy o narkotykach, używanie narkotyków jest zazwyczaj utożsamiane z nadużywaniem narkotyków, a abstynencja jest traktowana jako jedyna miara sukcesu i jedyne akceptowalne rozwiązanie o którym należy uczyć. Nie podaje się informacji o tym, jak zmniejszyć ryzyko lub zapobiegać nadużywaniu narkotyków przez osoby, które eksperymentują z używaniem substancji, a o redukcji szkód nie wspomina się w żadnych dokumentach związanych z edukacją narkotykową. Aby programy edukacji narkotykowej mogły funkcjonować, muszą być akceptowane przez społeczności ich odbiorców i odpowiednie dla nich.

Cel oceny edukacji narkotykowej

Celem proponowanego badania jest ocena istniejącej edukacji narkotykowej i jej skuteczności. W ramach badania zostanie również przeanalizowane, jakie informacje na temat narkotyków są dostępne i jak są one postrzegane przez młodych ludzi, a także zostaną zbadane metody i narzędzia wykorzystywane przez różne osoby do rozmów o narkotykach z młodymi ludźmi i zebrania najlepszych praktyk.

Aby osiągnąć ten cel, zostaną podjęte następujące kroki:

- Jakościowa ocena istniejących praktyk edukacyjnych w zakresie narkotyków i ich postrzeganej skuteczność
- Ilościowa ocena doświadczeń młodzieży w zakresie edukacji narkotykowej i jej skuteczności poprzez analizę ich wiedzy i opinii na temat narkotyków i ich zażywania

W oparciu o wyniki badania sporządzony zostanie raport oceny edukacji narkotykowej, który będzie zawierał informacje na temat edukacji narkotykowej w każdym z krajów uczestniczących w projekcie oraz najlepsze praktyki, metody i narzędzia wykorzystywane przez osoby pracujące z młodzieżą i edukatorów rówieśniczych, a także przez specjalistów ds. redukcji szkód, którzy pracują z młodymi ludźmi. Raport oceny edukacji narkotykowej i wynikające z niego wnioski i rekomendacje zostaną wykorzystane do opracowania podręcznika dotyczącego edukacji narkotykowej dla osób pracujących z młodzieżą.

Kraje: Bułgaria, Węgry, Litwa, Polska, Serbia

W niniejszym badaniu zostaną użyte następujące definicje:

- **Młodzież/młodzi ludzie** - osoby w wieku od 16 do 30 lat.
- **Organizacja młodzieżowa** - organizacja pracująca z młodzieżą i dla młodzieży.
- **Osoba pracująca z młodzieżą** - każdy, kto pracuje z młodzieżą.
- **Edukator rówieśniczy** - osoba, która pasuje do profilu grupy docelowej (wiek, pochodzenie społeczne, doświadczenie życiowe) i pracuje z młodzieżą.

76 http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_145539_EN_TD3111250ENC.pdf

77 <http://www.emcdda.europa.eu/best-practice/prevention/school-children>

78 https://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_school_english.pdf

79 <https://www.unodc.org/unodc/en/prevention/prevention-standards.html>

80 https://www.unodc.org/documents/drug-prevention-and-treatment/discussion_guide_final_2012_04.pdf

- **Skuteczna edukacja narkotykowa** - wszechstronna, interaktywna, oparta na dowodach, nieosądzająca, dostosowana do wieku, zarówno formalna, jak i nieformalna, uznająca różne koncepcje zdrowia, rodziny i społeczności, związane z różnymi grupami docelowymi, szanująca prywatność i wolność jednostki, wrażliwa kulturowo i społecznie, zgodna z zasadami etycznymi i prawami człowieka, promująca krytyczne myślenie i przyczyniająca się do dobrobytu młodzieży.

Zaprojektowanie badania

Badanie będzie realizowane w ramach podejścia opartego na metodzie mieszanej i będzie zawierało części jakościowe i ilościowe. Podejście to może zapewnić głębsze i bardziej wiarygodne zrozumienie odpowiedzi na pytania badawcze.

Przed przystąpieniem do pracy w terenie należy dokonać przeglądu danych zastanych (desk research). Desk research pełni ważną funkcję w badaniu, stanowiąc podstawę, na której można zbudować kolejne etapy.

Desk research pomoże:

1. Zrozumieć kontekst krajowy w zakresie używania narkotyków przez młodzież oraz dostępnej edukacji narkotykowej i związanych z nią przepisów.
2. Zidentyfikować kluczowe tematy, luki i możliwości poprzez analizę dostępnych danych wtórnych.

Kluczowe dokumenty do przeglądu danych zastanych (desk research):

- Dane statystyczne dotyczące używania narkotyków i nadużywania narkotyków wśród młodzieży, badania w zakresie monitorowania zachowań wśród osób używających narkotyków, dane z badań nad używaniem narkotyków wśród młodzieży i edukacją narkotykową
- Prawodawstwo regulujące edukację narkotykową, przekazywanie informacji o narkotykach i zażywaniu narkotyków wśród młodzieży
- Istniejące metody i narzędzia w edukacji narkotykowej; program nauczania, opracowane wytyczne, itp.
- Oceny skuteczności i efektywności działań w zakresie profilaktyki narkotykowej.

Część jakościowa badania

Część jakościowa badania będzie realizowana za pomocą trzech grup fokusowych i 5 wywiadów częściowo ustrukturyzowanych. Ze względu na ograniczenia COVID-19 wszystkie wywiady i grupy fokusowe powinny być przeprowadzane online za pomocą platformy <https://zoom.us/>.

- Grupa fokusowa i/lub wywiady częściowo ustrukturyzowane 1: grupa osób pracujących z młodzieżą, pracowników socjalnych, edukatorów, którzy nie pracują w dziedzinie profilaktyki, redukcji szkód, edukacji narkotykowej, ale mają dostęp do młodzieży
- Grupa fokusowa i/lub wywiady częściowo ustrukturyzowane 2: grupa osób pracujących z młodzieżą, pracowników socjalnych, edukatorów rówieśniczych, specjalistów pracujących w dziedzinie profilaktyki, redukcji szkód, edukacji narkotykowej i mających dostęp do młodzieży
- Grupa fokusowa i/lub wywiady częściowo ustrukturyzowane 3: grupa młodych ludzi, którzy mogliby podzielić się swoją opinią i wiedzą na temat edukacji narkotykowej w swoim kraju
- 5 częściowo ustrukturyzowanych wywiadów z krajowymi ekspertami ds. edukacji narkotykowej. Tematy do omówienia podczas wywiadów: doświadczenie w pracy z młodzieżą, doświadczenie w edukacji narkotykowej i jej postrzegana skuteczność, definicja skutecznej edukacji narkotykowej.

Rekrutacja uczestników badania będzie prowadzona za pośrednictwem krajowych zespołów badawczych. Informowanie potencjalnych uczestników badań powinno być organizowane za pośrednictwem kanałów komunikacyjnych partnerskich organizacji pozarządowych. Uczestnicy zostaną poddani przeglądowi na podstawie ich dostępu do młodzieży, zaangażowania w redukcję szkód i/lub edukację narkotykową oraz wieku dla grupy fokusowej 3. Całkowita liczba uczestników grupy fokusowej powinna wynosić nie mniej niż 10 osób dla każdej z 3 określonych grup. Młodzież powinna zostać podzielona na dwie grupy według wieku: 16-21 i 22-30 lat. Uczestnicy nie powinni się znać nawzajem. Dyskusja powinna być oparta na pytaniach zawartych w przewodnikach, ale nie powinna się do nich ograniczać. Wytyczne powinny być przetłumaczone na języki narodowe. Wszyscy uczestnicy powinni podpisać formularze świadomej zgody. W celu zachowania poufności, nazwiska uczestników nie powinny być zapisywane w żadnej formie, zamiast tego należy używać kodów: przykładowo P1F1 (uczestnik 1 z grupy fokusowej 1).

Kody do wywiadów:

Kraj	Zawód badanego	Numer porządkowy
B – Bułgaria	G – urzędnik państwowy	1
H – Węgry	H – pracownik służby zdrowia	2
L – Litwa	P – polityk	3
P – Polska	L – przedstawiciel organów ścigania	4
S – Serbia		

Wszystkie grupy fokusowe i wywiady powinny być nagrywane audio, a następnie transkrybowane. Główne cytaty powinny być przetłumaczone na język angielski i zamieszczone w raporcie krajowym. Pliki audio powinny być usunięte po zakończeniu analizy i raportu końcowego. Wszystkie pliki związane z badaniem i skanowaniem wypełnionych formularzy zgody powinny być przechowywane na bezpiecznym serwerze, niedostępnym dla użytkowników zewnętrznych.

Część ilościowa badania

Część ilościowa będzie skupiać się na ocenie przez młodzież istniejącej edukacji narkotykowej i jej skuteczności. Rekrutacja uczestników badania będzie prowadzona za pośrednictwem krajowych zespołów badawczych. Kwestionariusz powinien zostać przetłumaczony na język narodowy i zamieszczony na stronie [surveymonkey.com](https://www.surveymonkey.com). Informowanie potencjalnych uczestników badań powinno być organizowane za pośrednictwem kanałów komunikacyjnych partnerskich organizacji pozarządowych i udostępniane szerszej grupie odbiorców. W każdym kraju powinno się zebrać minimum 100 kwestionariuszy. Zebrane dane powinny być przetłumaczone na język angielski.

Kwestionariusz będzie zawierał trzy bloki pytań:

- Demografia
- Doświadczenie w edukacji narkotykowej
- Opinie i wiedza na temat narkotyków i ich zażywania

Ze względu na ograniczone możliwości, próba nie będzie reprezentatywna, a wyniki oceny nie mogą być ekstrapolowane na całą grupę ludności.

Etyka i poufność

Wszyscy uczestnicy zostaną w pełni poinformowani o badaniu, o przysługującym im prawie do rezygnacji z niego oraz o istniejących procedurach mających na celu zapewnienie poufności uczestników badania. Przed wywiadem i badaniem ankietowym każdy uczestnik wypełni formularz świadomej dobrowolnej zgody. W celu zachowania poufności nazwiska uczestników nie będą zapisywane w żadnym formularzu, który został wprowadzony do bazy danych, zamiast tego używane będą numery identyfikacyjne (kody) w celach identyfikacyjnych we wszystkich formularzach używanych w bazie danych.

Internetowa ankieta dla młodzieży

Jesteś zaproszony/a do wzięcia udziału w badaniu, przeprowadzonym przez _____ w ramach projektu LET's Talk about drugs - nowe METody komunikacji z młodzieżą. LET ME jest projektem finansowany przez Komisję Europejską (program Erasmus+). Celem projektu jest ewaluacja dotychczas istniejącej edukacji narkotykowej i jej efektywności, sprawdzenie metod i narzędzi używanych przez różne podmioty podczas edukowania młodzieży na temat narkotyków i zebranie w jednym miejscu najlepszych praktyki aby wspierać osoby pracujące z młodzieżą, edukatorów (edukatorów rówieśniczych), streetworkerów, specjalistów redukcji szkód pracujących bezpośrednio z młodzieżą która jest potencjalnie zagrożona używaniem bądź już używa narkotyków, przy użyciu innowacyjnych podejść i metod edukacji narkotykowej. Wypełnienie ankiety zajmie około 15 minut Twojego czasu.

Twój udział w ankiecie jest dobrowolny, nie przewiduje się korzyści ani ryzyk związanych z udziałem w ankiecie. Jeśli masz jakieś pytania na temat tego badania, proszę skontaktuj się z: _____

Zaznaczając to okienko, wyrażasz zgodę na udział w badaniu

D1. Jaka jest Twoja płeć?

1. Kobieta
2. Mężczyzna
3. Inna (jaka?) _____

D2. Ile masz lat?

1. 16-18
2. 19-24
3. 25-30

D3. Jakie jest Twoje wykształcenie?

1. Podstawowe
2. Średnie
3. Wyższe
4. Brak

D4. Czym obecnie się zajmujesz?

1. Uczę się (liceum/technikum/szkoła zawodowa)
2. Studiuję
3. Studiuję i pracuję na niepełny etat
4. Studiuję i jestem samozatrudniony
5. Studiuję zdalnie/zaocznie/wieczorowo i pracuję na pełny etat
6. Jestem samozatrudniony
7. Pracuję na niepełny etat
8. Pracuję na pełen etat
9. Nie pracuję, poszukuję pracy
10. Nie pracuję, nie poszukuję pracy

D5. Które z poniższych określeń, najlepiej opisują miejsce w którym mieszkasz?

1. Stolica
2. Miasto
3. Małe miasto
4. Wieś

D6. Czy kiedykolwiek brałeś/aś udział w działalności organizacji pozarządowych/społeczeństwa obywatelskiego?

1. Tak, jako pracownik
2. Tak, jako członek
3. Tak, jako wolontariusz
4. Tak, jako klient
5. Nie

E1. Czy kiedykolwiek brałeś/aś udział w jakiejś formie edukacji narkotykowej? (Chodzi zarówno o edukację formalną- w szkole jak i nieformalną- pozaszkolną)

1. Tak
2. Nie ----- Przejdź do pytania E8.

E2. Gdzie ją otrzymałeś/aś? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. W szkole
2. Na uniwersytecie
3. Od organizacji młodzieżowej
4. Od organizacji zajmująca się redukcją szkód
5. Na festiwalu/imprezie od organizacji zajmującej się redukcją szkód
6. Na szkoleniu/kursie online
7. Inne (jakie?) _____

E3_1. Kto ją zapewnił? (odpowiedzi od 1-2 do pytania E2) (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Nauczyciel
2. Policjant
3. Pracownik socjalny
4. Psycholog
5. Osoba pracująca z młodzieżą
6. Edukator rówieśniczy
7. Reprezentant środowisk religijnych
8. Inne (jakie?) _____

E3_2. Kto ją zapewnił? (odpowiedzi 3-7 do pytania E2) (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Nauczyciel
2. Policjant

3. Pracownik socjalny
4. Psycholog
5. Osoba pracująca z młodzieżą
6. Edukator rówieśniczy
7. Reprezentant środowisk religijnych
8. Inne (jakie?)_____

E4_1. W jakiej formie była organizowana? (odpowiedzi 1-2 do pytania E2)

1. Jednorazowy (formalny) wykład
2. Kurs
3. Nieformalne spotkanie
4. Prywatna rozmowa/poradnictwo
5. Inne (jakie?)_____

E4_2. W jakiej formie była organizowana? (odpowiedzi 3-7 do pytania E2)

1. Jednorazowy (formalny) wykład
2. Kurs
3. Nieformalne spotkanie
4. Prywatna rozmowa/poradnictwo
5. Inne (jakie?)_____

E5_1. Jakie metody/aktywności edukacyjne zawierała? (answers 1-2 to E2) (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Teatr/drama
2. Oglądanie filmu edukacyjnego
3. Sport
4. Wystawa
5. Warsztat
6. Wykład
7. Sztuka
8. Inne (jakie?)_____

E5_2. Jakie metody/aktywności edukacyjne zawierała? (odpowiedzi 3-7 do pytania E2) (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Teatr/drama
2. Oglądanie filmu edukacyjnego
3. Sport
4. Wystawa
5. Warsztat
6. Wykład
7. Sztuka
8. Inne (jakie?)_____

E6_1. Czego dowiedziałeś się podczas tej edukacji: (odpowiedzi 1-2 do pytania E2) (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Prawo z zakresu nielegalnych substancji psychoaktywnych
2. Terapia uzależnień
3. Informacje na temat działania substancji i i ryzyka z nim związanego
4. Praktyki i narzędzia do minimalizowania szkód powstałych w wyniku używania narkotyków
5. Informacje na temat przedawkowań i zapobieganiu im
6. Informacje na temat dostępnych środków pomocy zdrowotnej i społecznej, wliczając w to redukcję szkód

E6_2. Jakie informacje uzyskałeś podczas tej edukacji?: (odpowiedzi 3-7 do pytania E2) (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Prawo z zakresu nielegalnych substancji psychoaktywnych
2. Terapia uzależnień
3. Informacje na temat działania substancji i i ryzyka z nim związanego
4. Praktyki i narzędzia do minimalizowania szkód powstałych w wyniku używania narkotyków
5. Informacje na temat przedawkowań i zapobieganiu im
6. Informacje na temat dostępnych środków pomocy zdrowotnej i społecznej, wliczając w to redukcję szkód

E7_1. Proszę zaznaczyć czy zgadzasz się czy nie, z poniższymi stwierdzeniami w odniesieniu do edukacji narkotykowej którą otrzymałeś/aś: Mam poczucie, że.... (odpowiedzi 1-2 do pytania E2)

	1 (Całkowi cię się nie zgadzam)	2	3	4	5 (Całkowicie się zgadzam)
A. Otrzymana wiedza była przydatna					
B. Otrzymana wiedza była szczerą/prawdziwą					
C. Wiedza była oparta na dowodach naukowych					
D. Wiedza była przekazywana w sposób nie oceniający					
E. Treści były zgodne z kontekstem społeczno-kulturowym					
F. Treści były zgodne z prawami człowieka					
G. Mogłem/am się szczerze wypowiedzieć					
I. Nauczyłem/am się dużo nowych rzeczy					

E7_2. Proszę zaznaczyć czy zgadzasz się czy nie, z poniższymi stwierdzeniami w odniesieniu do edukacji narkotykowej którą otrzymałeś/aś:

Mam poczucie, że.... (odpowiedzi 3-7 do pytania E2)

	1 (Całkowi cię się nie zgadzam)	2	3	4	5 (Całkowicie się zgadzam)
A. Otrzymana wiedza była przydatna					
B. Otrzymana wiedza była szczerą/prawdziwą					
C. Wiedza była oparta na dowodach naukowych					
D. Wiedza była przekazywana w sposób nie oceniający					
E. Treści były zgodne z kontekstem społeczno-kulturowym					
F. Treści były zgodne z prawami człowieka					

G. Mogłem/am się szczerze wypowiedzieć					
I. Nauczyłem/am się dużo nowych rzeczy					

E8. Czy przedstawiciele policji pojawili się kiedyś z psem w Twojej szkole/uczelni/miejscu pracy, w celu przeszukania pod kątem narkotyków? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Tak, w szkole
2. Tak, na uniwersytecie
3. Tak, w pracy
4. Tak, na festiwalu/imprezie/w klubie
5. Nie

E9. Czego chciał/a/byś się dowiedzieć o narkotykach? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Informacje o substancjach psychoaktywnych i ryzykach związanych z ich przyjmowaniem
2. Dostępne usługi redukcji szkód
3. Dostępne usługi medyczne i socjalne
4. Podstawy prawne obejmujące kwestie substancji psychoaktywnych i ich realizacja w praktyce
5. Dostępna pomoc prawna w przypadkach związanych z narkotykami
6. Informacje na temat przedawkowań i zapobieganiu im
7. Informacje o organizacjach młodzieżowych pracujących z osobami, które używają narkotyków
8. Informacje o terapii uzależnień
9. Inne (jakie?) _____

E10. Przez kogo w Twojej opinii powinna być przekazywana wiedza o narkotykach? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Nauczyciel
2. Policjant
3. Doktor, pielęgniarka, inna osoba z branży medycznej
4. Pracownik socjalny
5. Specjalista terapii uzależnień
6. Psycholog
7. Osoba pracująca z młodzieżą
8. Edukator rówieśniczy
9. Reprezentant organizacji religijnej
10. Inne (jakie?) _____

E11. Gdybyś chciał/a się czegoś dowiedzieć o nielegalnych narkotykach i ich używaniu w ogóle, do kogo byś się zgłosił/a? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Internet (strony/grupy/chaty)
2. Przyjaciel
3. Lekarz, pielęgniarka, inna osoba ze środowiska medycznego
4. Rodzice/bliscy
5. Specjalista terapii uzależnień/ poradnia uzależnień
6. Mass media (gazety, magazyny, TV, radio)
7. Ktoś ze szkoły/prac
8. Policja
9. Pracownik socjalny/Osoba pracująca z młodzieżą
10. Edukator rówieśniczy
11. Reprezentant organizacji religijnej
12. Telefon zaufania
13. Inne (jakie?) _____

E12. Przez jakie źródła- o ile w ogóle- byłeś/aś informowany/a przez ostatnie lata o efektach i ryzykach związanych z przyjmowaniem nielegalnych narkotyków? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Internet (strony/grupy/chaty)
2. Przyjaciel
3. Lekarz, pielęgniarka, inna osoba ze środowiska medycznego
4. Rodzice/bliscy
5. Specjalista terapii uzależnień/ poradnia uzależnień
6. Mass media (gazety, magazyny, TV, radio)

7. Ktoś ze szkoły/prac
8. Policja
9. Pracownik socjalny/Osoba pracująca z młodzieżą
10. Edukator rówieśniczy
11. Reprezentant organizacji religijnej
12. Telefon zaufania
13. Inne (jakie?) _____

O1. Jakie są według Ciebie trzy najbardziej efektywne kroki które powinni obrać rządzący aby zminimalizować problem narkotyków?

1. Surowe kary dla handlarzy i przemytników narkotyków
2. Usługi z zakresu redukcji szkód oraz informowanie o narkotykach i ich używaniu
3. Programy i kampanie profilaktyczne
4. Terapia i reintegracja użytkowników narkotyków
5. Surowe kary dla używających narkotyki
6. Zmniejszenie biedy/bezrobocia
7. Zapewnienie możliwości korzystania z czasu wolnego/wypoczynku
8. Legalizacja narkotyków

O2. Które z poniższych stwierdzeń w Twojej opinii odnosi się do substancji psychoaktywnych?

1. Substancje psychoaktywne mogą przynosić korzyści i szkody, i biorąc to pod uwagę ich użycie powinno być regulowane
2. Wszystkie substancje psychoaktywne są niebezpieczne i powinny pozostać nielegalne

O3. Które z wymienionych są substancjami psychoaktywnymi? (Może być kilka poprawnych odpowiedzi, należy wybrać wszystkie które uważasz za poprawne)

1. Kawa
2. Czekolada
3. Alkohol
4. Konopie indyjskie
5. Heroina
6. LSD
7. Wodorowęglan sodu
8. Nikotyna

O4. W jakim stopniu zgadzasz się z twierdzeniem że wszystkie nielegalne narkotyki są tak samo szkodliwe?

1. Całkowicie się zgadzam
2. Całkowicie się zgadzam
3. Częściowo się zgadzam/nie zgadzam

O5. W jakim stopniu następujące substancje mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia?

1. Wysokie ryzyko
2. Średnie ryzyko
3. Niskie ryzyko
4. Brak ryzyka

9. Nie wiem

A. Użycie konopi raz czy dwa	1 2 3 4 9
B. Regularne używanie konopi	1 2 3 4 9
C. Użycie ecstasy raz czy dwa	1 2 3 4 9
D. Regularne używanie ecstasy	1 2 3 4 9
E. Spożycie alkoholu raz czy dwa.....	1 2 3 4 9
F. Regularne spożywanie alkoholu	1 2 3 4 9
G. Użycie kokainy raz czy dwa.....	1 2 3 4 9
H. Regularne używanie kokainy	1 2 3 4 9
I. Wapowanie raz czy dwa.....	1 2 3 4 9
J. Regularne wapowanie	1 2 3 4 9

O6. Czy kiedykolwiek przyjmowałeś/aś jakieś legalne substancje ? (alkohol, tytoń)

1. Tak
2. Nie

O7. Czy kiedykolwiek przyjmowałeś/aś jakieś nielegalne substancje?

1. Tak
2. Nie ----- Przejdź do pytania O9

O8. Których ze sposobów przyjmowania narkotyków próbowałeś/aś? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Palenie
2. Waporyzowanie
3. Wciąganie
4. Iniekcje (zastrzyki)
5. Podanie doustne (połykanie)
6. Wcieranie w dziąsła

O9. Jak myślisz, jak trudne byłoby dla Ciebie pozyskanie nielegalnych substancji, gdybyś chciał?

1. Bardzo prosto
2. Raczej prosto
3. Raczej trudno
4. Bardzo trudno
5. Niemożliwe

O10. Czy kiedykolwiek byłeś/aś świadkiem przedawkowania nielegalnych narkotyków?

1. Tak
2. Nie

O11. Co byś zrobił/a gdybyś był/a świadkiem przedawkowania narkotyków?

1. Zadzwoił/a/bym po karetkę
2. Zadzwoił/a/bym do rodziców/opiekunów
3. Zadzwoił/a/bym do przyjaciół
4. Spróbował/a/bym poradzić sobie z tym samemu
5. Nie wiem

O12. Do kogo byś się zwrócił/a gdybyś Ty lub ktoś z Twoich przyjaciół miał problem z używaniem substancji psychoaktywnych? (Możliwość wielokrotnego wyboru)

1. Specjalista terapii uzależnień
2. Lekarz rodzinny
3. Organizacja redukcji szkód
4. Organizacja młodzieżowa
5. Rodzice
6. Instytucja religijna
7. Poradnia terapii uzależnień
8. Psychiatra
9. Internet
10. Przyjaciele
11. Inne (jakie?) _____
12. Nikt

O13. Czy wiesz czym jest redukcja szkód?

1. Tak, redukcja szkód odnosi się do polityk, programów i praktyk mających na celu minimalizowanie negatywnych konsekwencji związanych z przemytem i użyciem nielegalnych narkotyków
2. Tak, redukcja szkód odnosi się do polityk, programów i praktyk mających na celu minimalizowanie negatywnych skutków zdrowotnych, socjalnych i prawnych związanych z używaniem narkotyków, politykami narkotykowymi i prawem narkotykowym
3. Nie, nigdy o tym nie słyszałem/am

Dziękujemy za uczestnictwo w ankiecie! Jeśli masz jakieś pytania na temat tego badania, skontaktuj się z _____

Wytyczne dla grupy fokusowej z osobami pracującymi z młodzieżą, pracownikami socjalnymi, edukatorami, którzy nie pracują w dziedzinie profilaktyki, redukcji szkód, edukacji narkotykowej, ale mają dostęp do młodzieży

Opisz przeciętnego klienta swojej organizacji.

Jakiego rodzaju usługi świadczysz?

Jaki masz personel? Czy masz pracowników rówieśniczych (peer-workers)?

Czy przekazujesz jakieś informacje związane z używaniem narkotyków? Jakich narzędzi i metod używasz? Co twoim zdaniem działa najlepiej i dlaczego? (podziel się swoimi najlepszymi praktykami dot. mówienia o narkotykach)

Czy młodzi ludzie są zainteresowani tym tematem i czy otrzymujesz jakiegokolwiek zapytania o porady w tym zakresie?

Jakie są główne zasady twojej pracy, rozmawiając z młodymi ludźmi na temat wrażliwych problemów, takich jak używanie narkotyków?

Jakie problemy napotykasz/możesz napotkać, zapewniając młodym ludziom edukację narkotykową?

Jak oceniasz istniejącą edukację narkotykową w swoim kraju?

Jak opisał/a/byś skuteczną edukację narkotykową? Co powinno być w niej zawarte? Jaka powinna być w niej rola organizacji zajmujących się redukcją szkód?

Kto twoim zdaniem powinien rozmawiać z młodymi ludźmi na temat narkotyków i ich używania?

Czy powinniśmy kontynuować politykę "po prostu powiedz "nie" narkotynom", czy zmienić narrację?

Wytyczne dla grupy fokusowej z osobami pracującymi z młodzieżą, pracownikami socjalnymi, edukatorami rówieśniczymi, specjalistami pracującymi w dziedzinie profilaktyki, redukcji szkód, edukacji narkotykowej i mających dostęp do młodzieży

Opisz przeciętnego klienta swojej organizacji.

Jakiego rodzaju usługi świadczysz?

Jaki masz personel? Czy masz pracowników rówieśniczych (peer-workers)?

Czy młodzi ludzie mają dostęp do twoich usług? Jakiego rodzaju usługi są im potrzebne?

Czy przekazujesz jakieś informacje związane z używaniem narkotyków? Jakich narzędzi i metod używasz? Co twoim zdaniem działa najlepiej i dlaczego? Czy różnią się one w zależności od wieku lub substancji (legalnej/nielegalnej)? (podziel się swoimi najlepszymi praktykami dot. mówienia o narkotykach)

Czy młodzi ludzie są zainteresowani tym tematem i czy otrzymujesz jakiegokolwiek zapytania o porady w tym zakresie?

Jakie są główne zasady twojej pracy, rozmawiając z młodymi ludźmi na temat wrażliwych problemów, takich jak używanie narkotyków?

Jakie problemy napotykasz/możesz napotkać, świadcząc usługi w zakresie redukcji szkód dla młodych ludzi?

Jaka jest sytuacja z redukcją szkód dla młodych ludzi w twoim kraju?

Jak oceniasz obecną edukację narkotykową w twoim kraju?

Jak opisał/a/byś skuteczną edukację narkotykową? Co należy uwzględnić w edukacji narkotykowej?

Jaka powinna być w niej rola organizacji zajmujących się redukcją szkód?

Kto, twoim zdaniem, powinien rozmawiać z młodymi ludźmi na temat narkotyków i ich używania?

Czy powinniśmy kontynuować politykę "po prostu powiedz "nie" narkotykom", czy zmienić narrację?

Wytyczne dla grupy fokusowej z grupą młodych ludzi, którzy mogliby podzielić się swoją opinią i wiedzą na temat edukacji narkotykowej w swoim kraju

Czy kiedykolwiek otrzymałeś/aś edukację narkotykową? Gdzie? Oceń to doświadczenie (kto jej dostarczył, jak to było, jak istotne i użyteczne były otrzymane informacje)

Podziel się dobrymi praktykami, metodami i narzędziami, których doświadczyłeś podczas edukacji narkotykowej, które najbardziej ci się podobały.

Czy uważasz, że ważne jest, aby do programu nauczania w szkole/na uczelni włączyć edukację narkotykową (redukcję szkód i profilaktykę)?

Co wiesz o redukcji szkód/organizacjach młodzieżowych w twoim kraju?

Czy kiedykolwiek skontaktowałeś/aś się sam/a, skontaktowano się z tobą lub otrzymałeś/aś jakiegokolwiek usługi od organizacji redukcji szkód/organizacji młodzieżowej?

Czy w razie przypadku problematycznego użycia substancji wiesz gdzie możesz poprosić o profesjonalną pomoc lub radę?

Gdzie szukasz informacji o narkotykach/używaniu narkotyków?

Jakiego rodzaju informacji szukasz?

Kto twoim zdaniem powinien rozmawiać z młodymi ludźmi na temat narkotyków i ich zażywania? Jak to powinno być zorganizowane?

Formularz świadomej zgody

Zapraszamy do wzięcia udziału w badaniu prowadzonym w celu oceny istniejącej edukacji narkotykowej i jej skuteczności. W ramach badania przyjrzymy się również, jakie informacje o narkotykach są dostępne i jak są one postrzegane przez młodych ludzi oraz zbadamy metody i narzędzia wykorzystywane przez różne podmioty w rozmowach o narkotykach z młodymi ludźmi i zebraniu najlepszych praktyk. Badanie jest prowadzone przez nazwa organizacji partnerskiej w ramach projektu "LET's Talk about drugs - new MEthods of communication with youth" - LET ME, finansowanego przez Komisję Europejską (program ERASMUS+).

Badanie to składa się z trzech części. Pierwsza część to badanie źródeł wtórnych, mające na celu zrozumienie kontekstu krajowego w zakresie używania narkotyków przez młodzież oraz dostępnej edukacji narkotykowej i przepisów dotyczących narkotyków, a także określenie kluczowych tematów, luk i możliwości poprzez analizę dostępnych danych wtórnych. Druga część obejmuje częściowo ustrukturyzowane wywiady i grupy fokusowe z osobami pracującymi z młodzieżą, pracownikami socjalnymi, pedagogami, którzy są i nie są zatrudnieni w dziedzinie profilaktyki, redukcji szkód, edukacji narkotykowej i mają dostęp do młodych ludzi; młodych ludzi, którzy mogliby podzielić się swoją opinią i wiedzą na temat edukacji narkotykowej. Trzeci komponent - ilościowy - będzie skoncentrowany na ocenie istniejącej edukacji narkotykowej i postrzegania jej skuteczności przez młodych ludzi.

Badanie to jest prowadzone w *kraj i miasto/miasta*. Zostanie Pan/Pani poproszony/a o udział w częściowo ustrukturyzowanym wywiadzie/grupie fokusowej, co potrwa do 90 minut.

Aby podjąć świadomą decyzję o tym, czy wziąć udział w tym badaniu, czy też nie, należy wiedzieć, co może to dla Pani/Pana oznaczać. Wyjaśnimy Pani/Panu ewentualne ryzyko i korzyści wynikające z Pani/Pana udziału w badaniu. Pomoże to podjąć decyzję, czy chce Pan/Pani wziąć udział w badaniu. Otrzyma Pan/Pani szczegółowe informacje na temat badania, a badacze odpowiedzą na wszystkie pytania, które mogą się pojawić. Następnie będzie mógł Pan/Pani podjąć decyzję dotyczącą udziału w badaniu. Aby potwierdzić chęć wzięcia udziału w badaniu, zostanie Pan/Pani poproszony/a o wypowiedzenie tego na głos, aby mieć to na nagraniu. Otrzyma Pan/Pani kopię tego formularza świadomej zgody, kontrasygnowaną przez badacza.

Pani/Pana rozmowa podczas tego wywiadu będzie miała charakter nagrania audio. Transkrypty wywiadu będą sporządzane przez naszych transkrybentów za pomocą tego nagrania audio. Transkrypty te nie będą zawierały żadnych danych osobowych, które mogłyby umożliwić Pana/Pani identyfikację. Wszystkie zebrane papierowe formularze będą przechowywane w biurze Youth Organisations for Drug Action przez co najmniej trzy miesiące po zakończeniu badania, aż do momentu wprowadzenia danych do formularzy cyfrowych i zakończenia analizy. Kopia zapasowa baz danych badań, pliki audio wywiadów i transkrypty będą przechowywane na bezpiecznych serwerach internetowych, niedostępnych dla użytkowników zewnętrznych.

Prawa uczestników badania

Pani/Pana udział w tym badaniu nie narusza żadnych Pani/Pana praw. Pani/Pan będzie mogła/mógł zadawać pytania zespołowi badawczemu i uzyskać na nie odpowiedzi. Podpisując formularz zgody, wyraża Pan/Pani zgodę na otrzymanie informacji o badaniu i wyraża chęć uczestnictwa w nim. Otrzyma Pan/Pani kopię tego formularza podpisaną przez osobę prowadzącą badanie imię i nazwisko

Badanie to zostało poddane rewizji przez (w stosownych przypadkach) Komisję ds. Oceny Etycznej (*proszę podać nazwę*), aby upewnić się, że Państwa prawa jako uczestników badań są zabezpieczone. W razie jakichkolwiek pytań lub wątpliwości dotyczących praw przysługujących Pani/Panu jako uczestnikowi badania, prosimy o kontakt z Komisją ds. Oceny Etycznej (anonimowo) pod adresem _____ lub ze Starszym Badaczem, pod danymi _____.

Dobrowolne uczestnictwo/prawo do wycofania się z badania

Pani/Pana udział w tym badaniu jest całkowicie dobrowolny. Na każdym etapie rozmowy kwalifikacyjnej będzie Pani/Pan mogła/mógł zrezygnować z udziału w badaniu. Pana/Pani świadoma zgoda na udział w badaniu pozostaje bez uszczerbku dla jakichkolwiek praw przysługujących Panu/Pani. Jeżeli odmówi Pan/Pani udziału w badaniu, nie będą używane wszystkie formularze, które zostały już wypełnione.

Ryzyko

Ponieważ zażywanie narkotyków jest tematem delikatnym, badania tego rodzaju mogą wiązać się z potencjalnym ryzykiem dla Pani/Pana anonimowości i poufności. Poniżej znajdują się szczegóły dotyczące kroków podjętych przez zespół badawczy w celu zachowania poufności i zminimalizowania wszelkich niedogodności, które mogą być spowodowane uczestnictwem w tym badaniu.

Poufność

Dołożymy wszelkich starań, aby zapewnić ochronę Pani/Pana danych osobowych. Zespół badawczy zachowa poufność Pani/Pana danych osobowych i informacji. Wszelkie opublikowane raporty lub inne publikacje wykorzystujące informacje uzyskane w ramach tego badania nie będą zawierały Pani/Pana nazwiska ani żadnych innych danych, które mogłyby Państwa zidentyfikować. Anonimowy kod zostanie użyty w celu uniemożliwienia identyfikacji Pani/Pana nazwiska. Numery identyfikacyjne (kody) będą używane do celów identyfikacyjnych we wszystkich formularzach zawierających dane

Korzyści

Udział w tej rozmowie może nie przynieść żadnych bezpośrednich korzyści. Mamy jednak nadzieję, że dane zebrane podczas tego badania przyczynią się do poprawy jakości edukacji narkotykowej w *nazwa kraju*.

Podpis członka personelu, który uzyska Pani/Pana zgodę:

Data:

(proszę wpisać swoje nazwisko drukowanymi literami i złożyć podpis)

NINIEJSZY RAPORT JEST PUBLIKACJĄ WSPÓLNYCH WYSIŁKÓW:

Eurasian Harm Reduction Association (EHRA). EHRA jest publiczną organizacją non-profit, działającą w oparciu o członkostwo, która jednoczy i wspiera 303 działaczy i organizacje z Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Środkowej (CEECA) w celu zapewnienia praw i wolności, zdrowia i dobrobytu osób używających substancji psychoaktywnych. Stowarzyszenie jest zarejestrowane na Litwie w 2017 roku i kontynuuje tradycję sieci regionalnych działaczy na rzecz redukcji szkód od 1997 roku.

Fundacja Rights Reporter Foundation (RRF) została założona w 2014 r. przez węgierskich działaczy na rzecz praw człowieka w celu poprawy sytuacji w zakresie praw człowieka grup szczególnie narażonych, takich jak osoby używające narkotyków i osoby świadczące usługi seksualne, poprzez edukację publiczną i rzecznictwo. Członkowie założyciele RRF wywodzą się z Programu Polityki Narkotykowej Węgierskiej Unii Wolności Obywatelskich (HCLU), gdzie pracowali od 2004 do 2015 roku. RRF produkuje internetowe filmy wideo, koordynuje globalną sieć filmowców, prowadzi stronę internetową Drugreporter, konsultuje się z decydentami, szkoli innych aktywistów do tworzenia filmów i organizuje kampanie. RRF jest aktywnym członkiem Forum Społeczeństwa Obywatelskiego ds. narkotyków, grupy ekspertów Komisji Europejskiej.

Youth Organisations for Drug Action (YODA) to sieć organizacji młodzieżowych i młodych aktywistów, działających w 21 krajach europejskich, którzy uważają, że prawa człowieka i zdrowie publiczne należy stawiać na pierwszym miejscu, szukając rozwiązań globalnego problemu narkotykowego. YODA wspiera:

- prawdziwy dostęp do leczenia i innych usług związanych z narkotykami dla młodzieży;
- edukację narkotykową opartą na dowodach naukowych;
- dekryminalizację posiadania narkotyków na własny użytek;
- podejście redukcji szkód;
- skuteczną ochronę praw człowieka;
- włączenie młodych ludzi w procesy polityczne.

Young Wave jest organizacją pozarządową, założoną przez młodych ludzi, którzy używają narkotyków i są dotknięci szkodliwą polityką narkotykową na Litwie, aby objąć siebie nawzajem i być godną szacunku i konstruktywną częścią kształtowania polityki narkotykowej. Young Wave promuje aktywność obywatelską i śledzi postęp naukowy w dziedzinie polityki narkotykowej i redukcji szkód. Misją organizacji jest mobilizowanie społeczeństwa obywatelskiego, młodzieży i osób używających substancji psychoaktywnych, a także tworzenie polityki narkotykowej na Litwie opartej na dowodach i na prawach człowieka.

Organizacja pozarządowa Re Generation jest specjalistyczną organizacją zajmującą się polityką, badaniami, edukacją i rzecznictwem w kwestiach związanych z używaniem substancji psychoaktywnych i zdrowiem publicznym w Serbii. Od czasu założenia organizacja przyczynia się do działań mających na celu stworzenie ram dla różnych innowacyjnych programów i poglądów związanych z polityką narkotykową w Serbii, koncentrując się na zrównoważonych programach redukcji szkód, uznając i skupiając się na poszanowaniu praw człowieka w społeczeństwie serbskim w odniesieniu do wrażliwych i zmarginalizowanych grup społecznych. Na przestrzeni lat organizacja aktywnie uczestniczyła w reformie polityki narkotykowej na poziomie krajowym i międzynarodowym, opowiadając się za poprawą zdrowia publicznego i poszanowaniem praw człowieka kluczowych grup docelowych.

Center for Humane Policy jest pozarządową organizacją non-profit, która została utworzona na początku 2016 roku, a jej głównym celem jest promowanie, ułatwianie i wspieranie rozwoju skutecznej polityki narkotykowej w dziedzinie zdrowia publicznego, opieki społecznej i edukacji.

The image features abstract, expressive brushstrokes in vibrant red and blue against a white background. The strokes are thick and textured, with some overlapping and some trailing off, creating a sense of movement and energy. The red strokes are primarily on the left and right sides, while the blue strokes are more prominent in the upper left and lower right corners.

<https://drugeducationyouth.org>